

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos (specializacija: socialinio darbo organizavimas) magistrantūros studijų
programa

Audronė Mitrijevaitė

**EDUKACINĖ VEIKLA, PAREMTA TEIGIAMU EMOCINIŲ FONU,
LEMIANTI AGRESYVAUS ELGESIO POKYČIUS**

Magistro darbas

*Magistrinio darbo vadovas –
doc.dr. Darius Gerulaitis*

Magistrinio darbo santrauka

Tyrimo tikslas. Sukūrus edukacinių veiklų planą, paremtą teigiamomis emocijomis (agresijos mažinimo programa) ir jį įgyvendinus siekti agresyvaus elgesio pokyčių.

Darbe atlikta teorinė analizė buvo aiškinamasi agresyvaus elgesio priežastys, rūšys, formos, bei kaip agresyvų elgesį keisti, kokie yra metodai?

Neatsitiktinai buvo pasirinkta ekspertų grupė (tai socialiniai pedagogai ir grupių auklėtojos), kuriems pateiktos anketas, suskirstytos į blokus (verbalinė agresija, fizinė agresija ir socialiniai įgūdžiai), identifikavo svarbiausias vaikų, ugdomų globos namuose charakteristikas. Susumavus gautus rezultatus, buvo atrinkti septyni patys agresyviausi vaikai. Su šiais agresyvumu pasižyminčiais vaikais, bei remiantis teorine analize buvo sukurta agresiją mažinanti programa ir įgyvendinta. Viso parengta šešiolika užsiėmimų. Programos temos: socialiniai įgūdžiai, empatija, komunikacija, savireguliacija. Programos veiksmingumui nustatyti taikyta ekspertų apklausa, siekta įvertinti įgyvendintą programą (nustatyti vaikų agresyvaus elgesio pokyčius), po užsiėmimų tai pačiai ekspertų grupei buvo pateikta ta pati anketa, kaip ir prieš užsiėmimus.

Tyrimo dalyvavo 43 ugdytiniai ir 8 ekspertai.

Svarbiausios išvados:

1. Nors programa truko trumpą laiką - du mėnesius, tačiau buvo pasiekti teigiami rezultatai.
2. Tikėtina, kad tokią programą taikant ilgiau nei metus, galima būtų pasiekti didesnių vaikų agresyvaus elgesio pokyčių. Tam tikslui parengtos rekomendacijos.

Turinys

Magistrinio darbo santrauka	2
Įvadas	4
1. Skyrius. AGRESYVUMO SOCIALINĖ, PSICHOLOGINĖ, PEDAGOGINĖ SAMPRATA	9
1.1 Agresyvaus vaiko edukacinė, psichologinė charakteristika.....	11
1.2 Priežastys formuojančios agresyvią elgseną.....	13
1.3 Agresyvios elgsenos raiškos rūšys ir formos.....	15
1.4 Edukacinė veikla įtakojanti pokyčius agresyvios elgsenos raiškai.....	17
2. Skyrius. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE : EDUKACINĖ PERSPEKTYVA.	24
2.1 Tyrimo metodologija ir tyrimo eiga	24
2.2 Tyrimo imtis.....	26
2.3 Agresyvumo mažinimo programos įgyvendinimas: kokybinio tyrimo duomenys...27	
2.3.1 Respondentų charakteristikos	31
2.3.2 Tyrimo duomenų analizė.....	34
2.3.3 Agresyvumo mažinimo programos aptarimas su tyrimo dalyviais.....	46
Išvados	47
Rekomendacijos	49
Literatūra	50
Summary (santrauka)	53

Priedai

- 1 priedas** Anketa tyrimo dalyvių atrankos, sukurta ekspertams.
- 2 priedas** Agresyvumo mažinimo programa.
- 3 priedas** Magistro darbe vartojamų sąvokų žodynėlis.

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse, nemažai vaikų netenka tėvų globos. 2007m. tėvų globos neteko 2824 vaikai. Didžiausia dalis, netekusių tėvų globos vaikų, yra iš socialinės rizikos šeimų. Tik kas dvyliktas vaikas, netekęs tėvų globos, buvo našlaitis. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų duomenimis, 2007m. pabaigoje buvo 12,9 tūkst. našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų, iš kurių 59 procentai buvo globojami šeimose, 39 procentai – įvairiose vaikų globos įstaigose ir 2 procentai – šeimynose. Kas dešimtas užregistruotas asmuo, nukentėjęs nuo nusikalstamų veikų buvo vaikas. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2007m. užregistruota 4,6 tūkst. vaikų nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, tai 570 vaikų mažiau nei 2006m. Daugiau nei pusė (59 proc.) nukentėjusių vaikų buvo 14–17 metų amžiaus paaugliai, du trečdaliai – berniukai. Kas septintas užregistruotas nuo nusikalstamų veikų nukentėjęs vaikas, nukentėjo nuo tėvo ar motinos. 2007m. nuo tėvų nukentėjo 614 vaikų, tai šeštadaliu mažiau nei 2006m. Nuo patėvių ar pamočių ar įtėvių ar įmočių nukentėjo 77 (2006m. – 66), nuo globėjų ar rūpintojų – 5 (2006m. – 16) vaikai. 2007m. buvo nužudyta 10, sunkius sveikatos sutrikdymus patyrė 19 vaikų. Užregistruota 1,7 tūkst. vaikų, nukentėjusių nuo plėšimų ir vagysčių (2006m. – 2 tūkst.). 2007m. nuo seksualinės prievartos nukentėjo 219 vaikų (2006 m. – 276), tai beveik du trečdaliai visų užregistruotų nukentėjusiųjų nuo šių nusikalstamų veikų. Statistiniai duomenys ¹

Didžioji dauguma visų vaikų globos namų auklėtinių kontingentas – vaikai netekę tėvų globos. Tokie yra patyrę sunkių stresų, gyvenę nedarniose, konfliktiškose šeimose, prastomis materialinėmis sąlygomis. Vaikų namų auklėtiniai turi daugiau kognityvinio vystymosi sunkumų, patiria emocinių sunkumų, jaučiasi psichologiškai nesaugūs, blogai socialiai adaptuoti, sulėtėjęs jų lytinės identifikacijos procesas. Šie vaikai labiau nei kiti jų bendraamžiai linkę į depresijas, baimes, jie agresyvesni, nepasitiki savo jėgomis. Tokie vaikai turi bendravimo tarpusavyje problemų, būdingas emocinis šaltumas arba ypatingas prisirišimas. Vaikai yra silpni, todėl ieško būdų, kaip valdyti savo pasaulį. Vaikui bręstant, stiprėja jo nepriklausomybės poreikis. Nors valdyti kai kurias sritis ir būti iki tam tikro lygio nepriklausomam nėra blogai, bet kiekvienam amžiaus tarpsniui jis turi būti įgyvendintas atitinkamais būdais (Campbell,2000).

Labai dažnai į prievartos ir agresijos veiksmus atsakoma tuo pačiu, panaudojant prievartą ir agresiją. Taip vis labiau įsisuka prievartos ratas. Tam tikrais gyvenimo momentais, visi susiduriame su agresyvaus elgesio apraiškomis. Vieni daugiau kiti mažiau, tačiau visi tai patiriame. Viena iš pagrindinių emocinių ir elgesio problemų – vaikų agresija.

Šiandien vaikų agresyvumas – labai didelė problema. Vaikų agresija prieš vaikus aktuali pavojinga ir visiškai nevaldoma problema ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Dabartinėje

¹ <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2597> žiūrėta(2010-03-15)

visuomenėje vis daugiau agresijos. Jos apraiškos matomos visur: televizijoje, spaudoje, gatvėje, šeimoje, mokykloje ir kt. Agresija tarsi garantuoja išlikimą aukštą poziciją visuomenėje.

Kaip teigia Palkaitė (2002), jau vienuolikmečiai vaikai šantažuoja vienas kitą, dvylikamečiai kankina bendraamžius, mušasi bendraklasiai“. Spaudoje skaitome apie vaikus kurie ne tik blogai mokosi, bet ir skleidžia aplink save baimę, erzina suaugusiuosius, kartais išsitraukia prieš juos peilį ir sužeidžia, kurie ne tik muša bendraamžius, bet ir užmuša, jei jiems kas atsitiktinai nesutrukdo. Pasak Davidavičienės (1999), “žiaurumas, prievarta, patyčios būdingos vis jaunesniems žmonėms“. Juodraitis (1998), tyrinėjęs vaikų agresyvumo raišką mokykloje, nustatė, jog pradinėse klasėse tik šeši procentai vaikų neturi priešų ir su nieko nesipyksta. Beveik trys ketvirtadaliai vaikų dažnai arba nuolat pyksta su vienu, o kas penktas vaikas nesutaria su dviem ar trimis bendraklasiais.

Vaikų globos namuose neretai susidaro sąlygos atsirasti emocinėms elgesio problemoms. Dažnai su amžiumi ryškėjančios šios problemos tampa agresyvia elgsena. Jei bus toleruojami agresyvaus elgesio modeliai, tai vėliau tokie vaikai gali patekti tarp nusikaltėlių. Todėl jau pačioje problemos užuomazgoje, labai svarbu pradėti darbą su vaikais linkusiais į agresyvią elgseną vaikais.

Agresyvi elgsena – natūrali reakcija ir jos visiškai išvengti nepavyks, tačiau nustatydami leistinas ribas, būdus, kaip reaguoti ir nukreipti, galima vaikams padėti (Palkaitė,2002). Lietuvoje susiklosčiusi tokia situacija, kad yra nepakankamai specialistų galinčių padėti agresyviems vaikams. Dauguma darbuotojų dėl specialių žinių trūkumo, laiko stokos negali kompetentingai spręsti vaikų socialinių problemų taip pat ir agresyvumo problemos.

Mano analizuojama tema yra svarbi tuo, kad agresyvus elgesys tampa kasdieniu reiškiniu vaikų gyvenančių globos namuose. Priekabaujama mokykloje, vaikų globos institucijose pačiais įvairiausiai būdais, tačiau visuomet tada, kai nemato suaugusieji. Nuolatinis bendraamžių tyčiojimas kelia nuolatinį nerimą, kuris tampa nenoro mokytis, atvirai bendrauti, bėgimo iš vaikų globos įstaigų priežastimi ir gali rimtai sutrikdyti vaiko sveikatą, bei pabloginti ir taip įtemptą psichologinę vaiko būklę.

Temos ištirtumo laipsnis.

Apie vaikų agresyvių elgesį, jo atsiradimo priežastis, korekciją analizavo ne tik Lietuvos, bet ir užsienio mokslininkai.

Didžiulį dėmesį agresyvių vaikų ugdymui, korekcijai ir darbui su jais skyrė Žukauskienė (1997, 1999, 2001, 2003). Elgesio problemas nagrinėja Valickas (1997,1999), Suslavičius (1999). Paauglių tarpusavio santykius tyrinėjo Barkauskaitė (2000). Daug dėmesio vaikų agresyvaus elgesio apraiškų tyrimams skyrė Juodraitis (1998), Prakapas (2001) tyrė paauglių tarpusavio agresiją mokykloje, Rupšienė, Plačienienė (2002), tyrė vaikų agresyvumą :

šiuolaikinės pradžios mokyklos problemas ir jų sprendimo gaires, Leliūgienė (2002), Žarienė, Ruzgienė (2001) tyrė mergaičių ir berniukų agresyvumą žaidimų aikštelėje. Norgailienė, Grigaitė (2008) nagrinėjo vaikų psichologinio konsultavimo įtaka agresyvaus elgesio kaitai, Bražienė, Mockienė, Bružienė (2008) aiškino agresiją, kaip specifinę vaiko elgesio normą. Vaiko elgesio ir emocines problemas analizavo Nasvytiene (2005). Didžiulį dėmesį sunkių vaikų auklėjimui skyrė Herm (2004), Hurrelmann, Unverzagt (2001), Kairienė (2000) nagrinėjo agresyvumo raišką ir ištakas (prevencinės pedagogikos kontekste ir kt). Labai daug autorių domėjosi agresyvumo priežastimis, rūšimis, raiška, korekcija, bet labai mažai literatūroje aprašyta, kaip mažinti agresyvų elgesį, kokius metodus ir būdus taikyti.

Apibendrinus mokslinį aktualumą, galima kelti tokius probleminius klausimus, atspindinčius magistrinio darbo temą:

- Kokie metodai ir socialinių įgūdžių ugdymo programos yra efektyvios, siekiant agresyvaus elgesio pokyčių?
- Ar kryptinga edukacinė veikla – paremta teigiamu emociniu fonu – lemia agresyvaus elgesio mažėjimą?

Tyrimo objektas. Edukacinių veiklų planas, paremtas teigiamu emociniu fonu (agresijos mažinimo programa) ir jo įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas. Sukūrus edukacinių veiklų planą, paremtą teigiamomis emocijomis (agresijos mažinimo programa) ir jį įgyvendinus, siekti agresyvaus elgesio pokyčių.

Tyrimo uždaviniai:

1. Taikant teorinę analizę, atskleisti agresyvaus elgesio priežastis ir agresyvaus elgesio keitimo būdus.
2. Taikant ekspertų apklausą, nustatyti vaikų globos namuose gyvenančių vaikų charakteristikas ir identifikuoti labiausiai agresyviu elgesiu pasižyminčius vaikus, kuriems bus taikoma agresijos mažinimo programa.
3. Taikant veiklos tyrimą, sukurti ir įgyvendinti edukacinių veiklų planą (agresijos mažinimo programą), paremtą teigiamomis emocijomis, siekiant agresyvaus elgesio pokyčių.
4. Taikant ekspertų apklausą, įvertinti įgyvendintą programą – vaikų agresyvaus elgesio pokyčius.

Tyrimo dalyviai. Pasirinkti tyrimo respondentai – vaikų globos namų auklėtiniai. Tyrime dalyvavo 43 ugdytiniai (5 – 13 metų) ir 7 grupių auklėtojos. Tyrimas atliktas Šiaulių vaikų globos namuose „Šaltinis“ 2009-2010 metais. Grupių auklėtojoms buvo pateiktos keturiasdešimt trys anketos, siekiant nustatyti vaikų socialinių įgūdžių ir agresyvaus elgesio vidurkius. Tokiu būdu buvo išsiaiškinti patys agresyviausi vaikai. Atrinkus septynis agresyviausius vaikus, buvo dirbama pagal sukurta programą.

Tyrimo metodai:

1. Teorinė analizė.
2. Ekspertų apklausa raštu.
3. Veiklos tyrimas: agresijos mažinimo programos kūrimas ir įgyvendinimas.

Tyrimo etapai

Pirmas etapas - analizuojama literatūra.

Antras etapas – edukacinės veiklos plano (agresijos mažinimo programa) kūrimas remiantis analizuota literatūra.

Trečias etapas - edukacinės veiklos plano (agresijos mažinimo programa) įgyvendinimas.

Magistro darbo struktūra

Magistro darbo struktūra: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (55 šaltinių), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 5 lentelės ir 16 paveikslėlių. Prieduose pateikiama: tyrimo dalyvių atrankos anketa (sukurta ekspertams), agresyvumo mažinimo programa, magistro darbe vartojamų sąvokų žodynėlis. Darbo apimtis 53 psl.

1. AGRESYVUMO SOCIALINĖ, PSICHOLOGINĖ, PEDAGOGINĖ SAMPRATA.

Dabartinėje psichologinėje, pedagoginėje ir medicininėje literatūroje vartojamos įvairios sąvokos vaikams, turintiems specifinių elgesio problemų, įvardyti, būtent: rizikos grupės, ypatingieji vaikai, sunkūs vaikai, atstumtieji vaikai ir pan.

Dauguma autorių (Valickas, 1997; Radzevičienė, 1997; Juodraitis, 1998; ir kiti) sutrikimu laiko toki elgesį, kuris iškreipia asmenybės raidą ir yra socialiai nepriimtinas, neatitinka visuomenės moralės normų ir trikdo asmenybės socializaciją. Kitaip tariant, tai gali būti somatiškai silpni vaikai, kuriems dėl ekologinių, socialinių, ekonominių faktorių poveikio būdingas emocinis nepastovumas, nervingumas, irzlumas, judrumas, prasta nuotaika.

Sutrikusio elgesio vaikai suaugusiems kelia daug problemų. Elgesio nukrypimai parodo, kad vaikas turi psichologinių, socialinių problemų, jo gyvenime esama neigiamų situacijų, į kurias reaguoja protestu ar gynyba. Nėra lengva nustatyti vaiko elgesio sutrikimus. Jei netinkamas elgesys pasireiškia epizodiškai, jis nėra laikomas kaip emocijų ar elgesio sutrikimas. Specifinės elgesio problemos pasižymi stabilumu ir nuolat pasireiškia įvairiose situacijose. Kaip teigia (Kaffemanas, 2000), sprendžiant apie elgesio nukrypimus, būtina žinoti normos ir ne normos ribas; pvz: svarbu nustatyti, ar elgesys neperžengia judrumo, impulsyvumo ribų ar jis netampa hiperaktyvus, bei agresyvus. Reikia nepamiršti, kad vaikas auga ir keičiasi, todėl įvertinant elgesį būtina atsižvelgti į brandos etapus. Įvairios žmogaus psichinės raidos stadijos susijusios su skirtingais stresais, emociniais išgyvenimais, krizėmis ir pan.

Žmogaus elgesį valdo pasekmės teigiamo ar neigiamo pastiprinimo dėka. Taip atsitiktinis elgesys tampa dėsningu. Čia svarbu atskirti, ką vadinti vienu ar kitu terminu. Teigiamas pastiprinimas visuomet padidina elgesio tikimybę. Tačiau teigiamas pastiprinimas neturi būti asocijuojamas vien su pagyrimu, dovana, dėmesiu ar kitais pozityviais veiksmais. Netinkama bausmė ar nuolaidžiavimas taip pat gali sustiprinti nepageidaujamo aktyvumo apraiškas. Neigiamo pastiprinimo efektas regimas tuomet, kai elgesį skatina nemalonus dirgiklio susilpninimas ar visiškai jo pašalinimas (Nasvytienė, 2005).

Emocijos yra psichologinės reakcijos, kurias sudaro fiziologinio sužadavimo, išraiškos veiksnių ir sąmoningos patirties sąveika. Įvairaus turinio poreikiai, bendravimas ar veikla lemia emocines reakcijas, situacines emocines būsenas, efektus, jausmus. Individo emocinės raidos kokybė lemia elgesio ypatumus bei adaptacinius gebėjimus, pastarieji – asmenybės integravimosi sėkmingumą (Myers, 2000).

Audringos emocijos dažnai perauga į agresyvų elgesį. Sunkių situacijų ar išbandymų akivaizdoje vieni vaikai suformuoja tvirtas vertybes, elgiasi pozityviai, o kiti priešingai -reaguoja pykčiu ir negalvoja apie elgesio pasekmes.

Anot Žukauskienės (1997), vaikų, pasižyminčių rimtais elgesio sutrikimais, yra gana daug. Tyrimai atlikti Vakarų šalyse, rodo, kad apie 5,5 proc. vaikams yra būdingas agresyvumas, kaip rimtas elgesio sutrikimas.

Pasak Kairienės (2000), agresija, pirmiausia, stebina mastu ir išraiškos įvairove. Kiek daug žmogaus elgsenos variacijų priskiriama agresijai: įžeidimas, išprovokuotas barnis, smurtas ir t.t. Agresija sutinkama žmogiškųjų santykių lygmenyse – pradedant asmeniniais ir baigiant valstybiniais.

Pastaruoju metu agresyvumo samprata apima daugelį psichinių reakcijų, emocijų, būsenų, jausmų, poelgių ir pan. „Tarptautinių žodžių“ žodyne (Vaitkevičiūtė, 2002) nurodoma, jog žodis agresija yra kilęs iš lot. *aggressio* – užpuolimas. Pristačius žodžio kilmę, pateikiamos trys reikšmės, būtent:

- ⇒ teisinė (užpuolimas pasikėsinimas),
- ⇒ psichologinė (priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlumas ar net jėgos panaudojimas)
- ⇒ sportinė (poreikis puolant gintis).

Labai panašus žodžio agresija apibrėžimas duotas „Psichologijos žodyne“ (1993). Agresija – tai priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlus pranašumo demonstravimas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus ar žmonių atžvilgiu.

„Enciklopediniame edukologijos žodyne“ (2007) agresija apibūdinama taip:

- ⇒ frustracinė puolamoji reakcija į neįveikiamas kliūtis,
- ⇒ įprotis žodžiais ar veiksmais priešišškai reaguoti į kitų žmonių veiksmus, daiktinę aplinką ar net save,
- ⇒ poreikis nuolat gintis.

Agresijos apibrėžimų įvairovė būdinga tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių autorių suformuluotiems teiginiams.

L. Jovaišos (2007) apibrėžime dominuoja mintis, kad *agresija* – tai atsakomasis elgesys, susidūrus su kliūtimis, fiziniais ar žodiniiais kitų žmonių veiksmais, esant nepatenkintam savimi.

Anot Legkauskos (2008), agresija yra siekimas pakenkti kitam žmogui. Toks siekimas gali pasireikšti aktyviais veiksmais arba neveiklumu. Ryškiausi agresyvaus veiksmo pavyzdžiai yra žmogžudystė ir fizinis smurtas. Legkauskas (2008) cit. Freudą (1961) žmogus turi įgimtą mirties instinktą, kuris skatina jį susinaikinti. Tačiau, jei sveika žmogaus psichika, šį instinktą nugalai jam priešingu gyvenimo instinktu, kuris nukreipia mirties instinkto energiją į išorę. Nukreipta į išorę mirties instinkto energija pasireiškia kaip agresija prieš kitus žmones.

Kaip teigia D.G. Myers (2000), agresija yra bet koks fizinis ar žodinis elgesys, siekiant pakenkti arba sunaikinti, kilęs dėl priešiškumo arba kitaip iš anksto numatyta priemonė tikslui pasiekti.

Anot Можгинский (2008), agresija, tai veiksmas ar pasakymas, norint suteikti dvasinio ar fizinio skausmo kitam asmeniui.

Берковис (2002) teigia, kad agresija, tai, bet kokia elgesio forma, kuria tikimasi suteikti kam nors fizinį arba psichologinį skausmą.

Kaip teigia Leliūgienė (2002), tradiciškai agresyvus elgesys aiškinamas kaip nevalingų (nesąmoningų) potraukių išraiška; neobihevizmo – kaip frustracijos rezultatas, kognityvinės psichologijos – kaip disonanso (neatitikimo) subjekto pažintinėje sferoje. Pasitaiko ir biologiškų agresyvumo pasireiškimų kaip įgimtų bruožų, tačiau tai neturi griežto mokslinio patvirtinimo. Norint suvokti konkrečius agresyvaus elgesio aktus, būtina nustatyti, kokią vietą užima bendroje individo, ar grupės veikloje: pavyzdžiui, parodyti, ar agresyvus elgesys yra neadekvati psichologinės apsaugos efekto būsenos forma, ar jis turi savo tikslą, pereidamas į ypatingą individualią ar grupinę veiklą. Agresyvus elgesys gali būti betarpiškas t.y. tiesiogiai nukreiptas į erzinantį (dirginantį) objektą arba žmogus, dėl kokių nors priežasčių negalėdamas nukreipti savo agresijos į jį veikiantį dirgiklį, ieško saugesnio būdo atsipalaiduoti. Kadangi viešai demonstruojamas agresyvumas yra smerktinas dalykas, gali atsirasti mechanizmas nukreipiantis žmogaus agresiją į save patį (autoagresija – savęs žeminimas, kaltės jausmo ieškojimas ir t.t.). Agresyvus elgesys gali gerai būti paslėptas charakterio ypatumas.

Vaikų agresija didžiulė ir opi problema visame pasaulyje Šia tema diskutuojama jau ne vieną dešimtmetį ar šimtmetį, bet nerandama bendro apibrėžimo. Apžvelgus visų pateiktų autorių agresijos apibrėžimus, pastebimas vienas bendrumas, tai negatyvizmas ir siekimas padaryti kažkam bloga arba netgi pačiam sau. Agresija, tai toks elgesio tipas, kuris būdingas daugeliui asmenų nepaisant amžiaus, lyties, rasės, profesijos ar religinių įsitikinimų.

1.1 Agresyvaus vaiko edukacinė psichologinė charakteristika

Įsiskiriančiam vaikų elgesiui, pirmiausiai, priskiriamas agresyvus elgesys. Tai smarkus įtūžis, nevaldomi arba sąmoningi kitų užpuolimai, plūdimasis, pykčio priepoliai, tyčinis daiktų gadinimas ir pan. Yra vaikų kurie savo elgesiu trukdo žaisti savo draugams arba grupei, kartais net juos terorizuoja. Tai priverčia susimąstyti tiek tėvus, tiek auklėtojus. Agresyvūs vaikai nesugeba atsispirti draugo provokacijai, jie reaguoja impulsyviai ir ginasi. Tokios elgesio problemos pastebimos pas tuos vaikus, kuriems trūksta švelnumo, dėmesio.

Anot Prakapo (2001), agresyvūs vaikai socialine prasme skiriasi nuo savo bendraamžių tuo, kad jie savo agresiją demonstruoja atvira forma, ypač ne namų aplinkoje (sienos subraižymas, plakatų draskymas, medžių laužymas, senų pastatų langų daužymas). Dažniausiai jie pasirengę stoti į atvirą kovą su valdžios atstovais (su policijos inspektoriumi, kai jis susitinka su

moksleiviais. Paaugliai jam demonstratyviai pradeda aiškinti – „Jūs neturite teisės“ , „Aš to nedarysiu“ ir t.t. Pažymėtina, kad dažnai jaučiasi atstumti savo tėvų.

Rupšienė, Plačienienė (2002) cit. Černių. Autorius išskiria agresyvaus vaiko elgsenos bruožus:

- ⇒ Nesutinka su mokytojo ir grupės nutarimais;
- ⇒ Priekabus, greitai supyksta, dažnai pešasi;
- ⇒ Pagiežingas, nepaklusnus, paniuręs, erzina suaugusius;
- ⇒ Ardo klasės darbą, sunkiai sudrausminamas;
- ⇒ Kiti vaikai jo vengia;
- ⇒ Dažnai vagia;
- ⇒ Dažnai meluoja;
- ⇒ Kartais naikina aplink esančius daiktus.

Kaip teigia Ignatavičienė ir Žukauskienė (1999), agresyvūs vaikai nepasitiki suaugusiais, labai įtarūs, niekina ir negerbia mokytojų, jaučiančių gailestį ir panieką jiems. Jie greit įsižeidžia, todėl į bet kokią pastabą reaguoja muštynėmis, įvairias užgauliojimais. Dažnai agresyvūs vaikai turi mažai draugų, nes paprastai vaikai jų bijo ir vengia arba draugais tampa tie, kurie pakankamai pajėgūs apsiginti. Kai kuriems agresyviems vaikams būdingi nepakankamai išsivystę socialiniai įgūdžiai, jie nesugeba užmegzti pažinties, artimesnių ryšių, todėl dažnai tampa atstumtaisiais, o tai lemia priešiško jausmų ir veiksmų atsiradimą, tų atžvilgiu, kurie juos atstumia.

Nasvytienė (2005) teigia, kad agresyviojo tipo atstovai apibūdinami kaip žiaurūs, peštukai, erzintojai, kaltinantys kitus, būdinga ginčytis, pykti, neklausyti, prieštarauti. Agresyvūs vaikai dažnai nelanko mokyklos, praleidinėja pamokas, vagia, padeginėja.

Anot Mielke (1997) pastebi, kad agresyvūs vaikai blogai mokosi, nors jų intelektas aukštesnis negu gaunami pažymiai, jie neįsisavina dėstomos medžiagos dėl per didelio aktyvumo, dėmesio stokos, begalinio išsiblaškymo. Tokiems vaikams sunku normaliai prieiti prie kito ir imti kalbėti. Jie įtaria kitą turint priešiško kėsulį, todėl yra įsitikinę, jog turi reaguoti agresyviai, o ne draugiškai, visuomet yra įsitikinę savo agresyvaus elgesio teisėtumu ir įgyvendinimu. Lengvai supyksta dėl mažmožių, susierzinę nesiklauso, ką sako kiti, patys kalba neapgalvotai, beveik visada pikta. Tai galima paaiškinti tuo, kad agresyvūs vaikai, tikriausiai, kitaip suvokia aplinkinį pasaulį, todėl ir jų reakcija kitokia. Jų elgesys darosi vis sudėtingesnis, nes bendraamžiai nenoriu turėti jokių reikalų, nežinodami kaip jie reaguos. Dar vienas svarbus momentas - jie negerbia savęs. Pirmiausiai, tai liečia tuos vaikus, kurie agresyviai elgiasi su kitais iš bailumo ir nepasitikėjimo savimi. Jie tikisi taip užsitarnauti pagarbą. Kadangi jiems baimę sumažina agresyvumas, tai jie ir naudojami ta nevykusia savęs realizavimo forma.

Vaikai gyvenantys vaikų globos namuose yra agresyvesni, nei vaikai augantys normalioje šeimoje. Tai lemia silpnas emocinis ryšys tarp šeimos ar šeimynos narių arba išvis jokio kontakto

nebuvimas, prasta priežiūra, nesaugumo jausmas, bejėgiškumas, baimės jausmas, nepasitikėjimas aplinkiniu pasauliu, vaiko susidūrimas su nepatenkintais poreikiais, savo interesų gynimas, savarankiškumo ir nepriklausomybės siekimas. Be to, vaikai gyvenantys globos namuos jaučia, kad jie yra kitokie negu šeimoje su abiem tėvais augantys vaikai, jaučia, kad visuomenė dažnai jų, vengia, nenori priimti jų kaip pilnaverčių visuomenės narių, todėl natūralu, kad jie jaučia agresiją, pyktį.

Agresija yra stabili ir potencialiai kenksminga tiek pačiam vaikui, tiek jo aukom, neišvengiamai kyla poreikis ištirti galimas tokio blogo elgesio priežastis. Kalbant apie agresyvaus elgesio dinamikos ypatumus, to negalima nepastebėti. Jas identifikuojant, yra tikimasi, kad įvairių intervencinių programų pagalba agresyvų elgesį sukeliančios ar su juo susijusios priežastys bus pašalintos. Todėl yra būtina išanalizuoti agresyvaus elgesio priežastis, formas, būdus ir rūšis.

1.2. Priežastys formuojančios agresyvią elgseną

Atsižvelgiant į tai, kad agresija yra stabili ir dažnai pasikartojantis elgesys, kenksmingas tiek vaikui, tiek jo aukoms, labai svarbu išsiaiškinti tokio elgesio priežastis. Agresyvaus elgesio priežastys aiškinamos įvairiai. Kai kurie mokslininkai agresiją sieja su konstituciniais, fiziologiniais arba genetiniais veiksniais. Kiti mano, kad agresija yra išmokstama, kuri (tiesiogiai ar netiesiogiai) patiprina tėvai, bendraamžiai, žiniasklaida bei kita vaiką supanti aplinka. Jie pabrėžia išmokimo svarbą agresyvaus vaiko elgesio raidai ir mano, kad agresijos galima išmokyti jau ankstyvame amžiuje, o vėliau ji išplečiama ir perkeliama į kitas situacijas. Treti autoriai mano, kad agresyvių vaikų elgesys siejamas su tolimesnėmis elgesio problemomis, tokiomis kaip bendraamžių atstūmimas, asocialus elgesys, neigiama bendraamžių įtaka ir t.t. Ketvirtieji mano, jog tam tikros socialinės sąlygos tokios kaip nepilna (vienišo tėvo arba vienišos mamos) šeima, mažos pajamos, žemas pragyvenimo lygis gali būti agresyvaus elgesio priežastis.

Anot Legkausko (2008), nors agresija gali suteikti pranašumo natūralios atrankos procese, tačiau žmonių elgesio įvairovė verčia manyti, kad agresyvus elgesys nėra universalus, įgimtas instinktas. Žmogaus biologinė prigimtis tik suteikia galimybę agresyviai elgtis, tačiau neleidžia prognozuoti, ar konkrečioje situacijoje žmogus elgsis agresyviai, ar ne. Kita svarbi agresijos prielaida yra jos stebėjimas praeityje. Didelę dalį galimų elgesio alternatyvų išmokstame stebėdami kitų žmonių elgesį. Būti agresyviu negalėsime, jei nebūsime matę, kaip agresyviai elgesį kiti. Svarbus agresyvaus elgesio modelių šaltinis yra masinės informacijos priemonės, ypač televizija. Televizijoje, kompiuteriniuose žaidimuose rodomi agresyvaus elgesio pavyzdžiai tampa modeliu, kurį žiūrovai neretai imasi kartoti. Kita svarbi agresyvaus elgesio priežastis priklauso nuo to, kaip mes aiškiname kitų žmonių žalingo elgesio priežastis. Agresija sukelia

agresiją, todėl kitam žmogui padarius žala, mes busime linkę jam atsakyti tuo pačiu. Agresiją skatina, bet kokie neigiami fiziniai arba emociniai išgyvenimai. Agresyvų elgesį gali paskatinti ir žodiniai grasinimai bei įžeidinėjimai. Legkauskas cit L.Berkowitz (1962), svarbia emocinės agresijos priežastimi gali būti frustracija. Frustracija – emocija, kylanti tuomet, kai iškilusios nenumatytos kliūtys neleidžia mums pasiekti kokio nors labai pageidaujamo tikslo. Pagrindiniai agresiją reguliuojantys veiksniai - agresyvaus elgesio pasekmių pobūdis ir galimybė pateisinti agresyvų elgesį. Bet kokia nauda, kurią gauna agresyviai besielgiantis žmogus, skatina jį tą elgesį kartoti.

Myers (2000) teigia, kad įvairių kultūrų ir atskirų žmonių agresija per daug skiriasi, kad ji galėtų būti laikoma neišmoktu instinktu, visgi ir biologiniai veiksniai turi įtakos agresijai. Dirgikliai, sukeliantys agresyvų elgesį, veikia per mūsų biologinę sistemą. Fiziologinės įtakos galima ieškoti trimis lygmenimis: genetiniu, nerviniu ir biocheminiu. Mūsų genai sukuria individualią nervų sistemą, kur vyksta elektrocheminiai procesai. Autorius išskyrė agresija įtakojančius veiksnius:

- ⇒ genetinė įtaka.
- ⇒ nervinių procesų įtaka.
- ⇒ biocheminė įtaka.

Didžiulę įtaką agresyviai elgesiui daro televizijos žiūrėjimas. Kaip teigia Myers (2000), tai nėra maža problema, nes žiniasklaidos vaizduojamas smurtas gali atpalaiduoti slopinimą ir sumažinti jautrumą, matytas seksualinis smurtas skatina nuostatas ir į elgesį.

Kaffemanas (2000) teigia, kad viena svarbiausių agresyvumo priežasčių – vaikystėje patirta prievarta. Ji galėjo būti fizinė, psichinė, kiek rečiau seksualinė prievarta. Tiek fizinis, tiek psichinis smurtas prieš vaikus labai dažnai sukelia moralines- psichologines traumas, o pastarosios formuoja įvairaus pobūdžio ir laipsnio elgesio nukrypimus: negatyvizmą, protesto reakcijas, piktumą, kerštingumą, agresyvumą, pasireiškiantį priešinimusi, kenkimu, smurto perkėlimu į silpnesnius, žiaurumu netgi sadizmu.

Anot Furst (1998), agresyvaus elgesio atsiradimas sietinas ne su individu, o su visuomenės sąlygomis. Industrinėje visuomenėje nesaugumas, nerimas, rezultatų siekimas ir agresyvumas susijęs nematomais ryšiais. Jaunuoliai linkę į agresyvesnius veiksmus, matydami smurtą, tampa dar agresyvesni. Kine ir televizijoje rodomas smurtas veikia kaip katarsis t.y. ekrane žmogus pamato, tarsi, savo paties agresiją ir ateina palengvėjimas. Taip atsiranda ryšys tarp smurto scenų ir agresyvaus elgesio.

Bražienė, Mockienė, Bružienė (2008) cit. Berkowitz (2002) išskyrė faktorius lemiančius agresyvų elgesį.

- ⇒ Biologiniai faktoriai siejami su fiziologiniais smegenų ir kūno procesais.

- Visuose visuomenėse vyrai yra agresyvesni už moteris. Elgesio bruožai priklausantys nuo lyties hormonų, išryškėja jau pirmaisiais žmogaus gyvenimo metais, kai būsimo asmens dar neveikia masinė informacija. Nustatyta agresijos ir lyties hormonų tarpusavio sąsaja.
- ⇒ Patologiniai faktoriai. Agresyvus elgesys siejamas su daugybe nervinių ir psichinių pažeidimų, kurie diagnozuojami kaip patologinės formos, sergant šizofrenija, epilepsija, meningitu, encefalitu ir kt. Agresyviai gali elgtis psichosomatiniai ligoniai, turintys skrandžio ir dvylikapirštės žarnos negalavimų
- ⇒ Socialinės aplinkos poveikis.
- Šeima. Tai pats svarbiausias faktorius, veikiantis agresyvaus elgesio formavimąsi ikimokykliniame amžiuje, būtent :tėvų tarpusavio ir vaikų santykiai. Vaikų elgesį, be abejo, veikia tie elgesio modeliai, kuriuos demonstruoja pirmiausia tėvai.
 - Bendraamžiai. Agresyvumo vaikai mokosi vieni iš kitų. Išskiriami du ryškesni atvejai. 1. Triukšmingi žaidimai, kurių metu vyksta muštynės, gaudynės jėgos varžybos ir pan. 2. Reaktyvi agresija, tai atsakomoji reakcija į patirtą skriaudą, erzinimąsi ir pan.
 - Masinės informacijos priemonės. Vaikai kasdien stebi prievartos, agresijos, smurto scenas iš televizorių ekranų ir kompiuterių monitorių, pasaulis ekrane būna baisus, baugus, vaizduoja grėsmingas situacijas nepriklausomai nuo to, ar tai televizijos naujienų programa, kurioje rodomi sensacingi dienos įvykiai ar meninis filmas.

Visos išvardintos priežastys, faktoriai, veiksniai padeda atsirasti agresyviai vaikų elgesiui, jam palaikyti ir pasireikšti. Šie veiksniai, faktoriai sąveikauja tarpusavyje ir lemia labai agresyvių vaikų elgesį. Vis dėl to daugelis autorių teigia, kad visos agresyvaus elgesio įvairovės negalima paaiškinti vienu atskiru veiksmu ar viena priežastimi.

1.3. Agresyvaus elgesio raiškos formos ir rūšys

Dažniausiai agresija yra aiškinama kaip motyvuotas elgesys, tam tikras aktas, kuriuo siekiama pakenkti žmogui psichologiškai, emociškai ir fiziškai. Egzistuoja daug ir įvairių agresijos raiškos būdų: fizinė, verbalinė, aktyvi, pasyvi, tiesioginė, netiesioginė. Įvairių parametrų kombinacijos leidžia išskirti agresijos tipus pagal Rupšienę, Plačienę (2002):

1. Fizinė aktyvi- tiesioginė (pvz., sužeidimas ginklu ar sumušimas).
2. Fizinė- aktyvi-netiesioginė (pvz., sprogstamu įtaisų įrengimas, žudiko užsakymas).
3. Fizinė- pasyvi- tiesioginė (pvz., fiziškai užkertamas kelias asmeniui siekti užsibrėžto tikslo).
4. Fizinė- pasyvi- netiesioginė (pvz., atsisakymas vykdyti neišvengiamus veiksmus, pvz., pasitraukti iš teritorijos sėdimos demonstracijos metu).

5. Verbalinė- aktyvi- tiesioginė (pvz., kito asmens žodinis įžeidimas ar pažeminimas).
6. Verbalinė - aktyvi- netiesioginė (pvz., piktų apkalbų apie kitą žmogų skleidimas).
7. Verbalinė- pasyvi- tiesioginė (pvz., atsisakymas kalbėtis su kitu žmogumi).
8. Verbalinė- pasyvi- netiesioginė (pvz., atsisakymas paaiškinti reikiamu momentu, pvz., užtarti neteisingai kritikuojamą asmenį).

Vaikų agresyvumas tampa didele problema, kai pažeidžiami kitų žmonių interesai ir apribojamos artimų ar kitų žmonių teisės. A.Žarienė ir A. Ruzgienė (2001) išskiria atviro ir santykinio agresyvumo formas. Atviras agresyvumas, pagal minėtas autorės, būna dviejų formų:

1. Jėgos naudojimas kito vaiko atžvilgiu.
2. Įžūlus pranašumo demonstravimas, bauginimas, priekabių, ieškojimas.

Šiuo atveju daroma kitiems vaikams fizinė ir psichologinė žala - spiriama, suduodama, grasinama, siekiama atimti trokštamą daiktą. Įžūliu pranašumo demonstravimu, bauginimu, priekabių ieškojimu siekiama fiziškai ir psichologiškai įbauginti nukentėjusįjį. Tokiu būdu prasivardžiuojama, juokiamasi, tyčiojamosi. Išsamias agresijos rūšis pateikė Breslav (2004) jį cit. Mockiene, Bražienė, Bružienė.

1 lentelė

Agresijos rūšys

Klasifikacijos pagrindas	Antoniminės agresijos rūšys		
Pagal kryptingumą (objektą)	<i>Heteroagresija</i> nukreipta į aplinkinius: nenorminė leksika, grasinimai, įžeidinėjimai, smūgiavimas, mušimas, žmogžudystė..		<i>Autoagresija</i> nukreipta į save:savęs naikinimas iki savižudybės; save naikinantis elgesys; psichosomatinės ligos.
Pagal priežastingumą	<i>Reaktyvi</i> – tai atsakomoji reakcija į išorinį dirgiklį (konfliktas, ginčas)		<i>Spontaniškai</i> kyla be regimos priežasties, galbūt dėl kokių nors vidinių impulsų (neigiama emocijų sanakaupa).
Pagal tikslingumą	<i>Instrumentinė</i> – kaip priemonė rezultatui pasiekti : sportininko atkaklumas treniruotėse; vaiko verksmas, kad būtų paimtas ant rankų, kad norimas žaislas būtų nupirktas.		<i>Tikslinga</i> – tai iš anksto suplanuotas veiksmas, kuriuo padaroma žala objektui: vaikas sužeidė bendraklasį, nes jis įžeidė.
Pagal veiksmo pasireiškimo pobūdį	<i>Tiesioginė</i> , nukreipta betarpiškai į objektą, sukėlusį nerimą, susierzinimą, susijaudinimą (tyčiojamosi, grasinimas susidoroti, fizinės jėgos panaudojimas)		<i>Netiesioginė</i> – nukreipta ne į susierzinimą sukėlusį objektą, o į pirmus pasitaikiusius nepavojingus asmenis.
Pagal pasireiškimo formą	<i>Verbalinė</i> reiškiamą žodžiais: grasinimai, įžeidimai ir pan., kurie rodo neigiamas emocijas ir galimybę padaryti moralinę ir / ar materialinę žalą.	<i>Ekspresinė</i> reiškiamą neverbalinėmis priemonėmis:gestai, mimika, balso intonacija.	<i>Fizinė</i> – tai jėgos vartojimas priešininkui pažeminti, įveikti.

Kairienė (2000) pateikia kitų mokslininkų nuomones, aiškindama jog, kai kurie išskiria fizinę ir psichologinę agresiją, kiti labiau detalizuoja – agresiją įvardija seksualinę prievartą, ignoravimą, spaudimą, šantažavimą. Yra manančių, kad negalima griežtai atskirti agresijos formų, nes, pavyzdžiui, fizinės ir seksualinės prievartos atveju pasireiškia ir psichologinė prievarta. Todėl, fiksuojant agresijos faktą, dažniausiai nurodoma tik viena, geriau išorėje matoma agresijos forma, kai tuo tarpu kitos, ne mažiau svarbios agresijos formos, net neminimos.

Leliūgienė (2002) išskiria instrumentinę (daiktinę) ir priešišką agresiją. Pirmoji – nurodo veiksmą, nukreiptą į neutralaus tikslo siekimą, antroji – siekimą sukelti kam nors kančią. Dauguma agresyvių vaikų veiksmų yra instrumentiniai (daiktiniai), susiję su daiktais: vaikai atiminėja vienas iš kito žaislus, gina savuosius, kad jų niekas nepaimtu ir pan.

Žukauskienė (1999) teigia, kad fizinė verbalinė ir netiesioginė agresijos gali būti traktuojamos ne tik kaip trys agresyvaus elgesio strategijos, bet taip pat kaip trys raidos fazės, einančios viena po kitos, nors kai kada pasireiškiančios drauge.

Autoriai išskiria daugybę priežasčių, agresijos rūšių, formų. Bet reiktų didžiausią dėmesį atkreipti į tai, kaip agresyvaus elgesio išraišką mažinti.

Sunku pakeisti agresyvų elgesį. Be individualių sąlygų čia ypatingas ir svarbiausias vaidmuo tenka ir visuomenei su nūdienai būdingomis tendencijomis. Vis spartėjančiu šeimyninių santykių irimu, visomis priemonėmis siekiama savų interesų įgyvendinimo.

1.4 Edukacinės veiklos darančios pokyčius agresyvaus elgesio raiškai

Kasdien bendraudami su vaikais, vis dažniau susiduriame su agresyviomis reakcijų apraiškomis. Šiuo metu agresyviems vaikams taikomos agresyvaus elgesio įvairios prevencijos ir korekcijos programos. Dėl trūkumo konkrečių metodikų šioje srityje, agresyvaus elgesio problemos dažnai lieka tinkamai neišspręstos arba neišspręstos iki galo. Nekoreguojamas agresyvus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesys, paauglystėje gali pasiekti net delinkventinę išraišką. Lietuvos ir užsienio literatūros agresyvios elgsenos vaikų problemos sprendimo aspektai aptarti Gailienės, Bulotaitės ir Striulienės (1996), Leliūgienės (2002), Miškinio (2000), Monkevičienės (2002), Novaičio (1997), Žukauskienės (1999), Norgailienės ir Grigaitės (2008), Mielke (1997), Rumpf (2004), Bražienės, Mockienės (2008) ir kitų mokslininkų darbuose. Autoriai išskiria tokias bendras mokymo sritis:

- ⇒ šeimos terapija ir tėvų mokymas (švietimas).
- ⇒ vaikų įgūdžių lavinimo programos.
- ⇒ stabilios ir saugios aplinkos kūrimas.

⇒ individuali vaikų psichoterapija.

⇒ šeimos – mokyklos bendradarbiavimo programos.

Bražienė ir Mockienė (2008) cituoja rusų autorių išskirtas agresyvaus elgesio profilaktikos ir korekcijos kryptis:

⇒ Mokyti vaikus savireguliacijos būdų, atsidūrus įvairiose situacijose.

- Mokyti vaikus atvirai išsakyti savo jausmus.
- Reikšti pyktį netiesiogine forma, t.y. žaidybiniais būdais.
- Neigiamų emocijų perkėlimas į nepavojingus objektus. Šis būdas ypač efektyvus vaikams, kurių intelektinis vystymasis daugiau ar mažiau sutrikęs, kurie sunkiai išreiškia savo mintis ir jausmus žodžiais. Tokiems atvejams būtina turėti guminių ar minkštų žaislų, pagalvių, poroloninių sviedinių ir pan. Priemonės reikalingos tam, kad vaikas savo pykčio nenukreiptų į žmones, o išlietų žaidime.

⇒ Komunikacinių įgūdžių plėtimas ir gilinimas.

- Ugdyti vaiko gebėjimus žodžiais reikšti jausmus, išgyvenimus, mintis.
- Skatinti vaiko norą išsakyti savo emocijas, pasakoti, klausinėti.
- Skatinti vaiko nusiteikimą laikytis kalbinio bendravimo etikos, siejant tai su bendromis vertybėmis.
- Ugdyti dėmesingumą, kantrybę, toleranciją kito asmens kalbėjimui.

⇒ Empatijos, pasitikėjimo žmonėmis ugdymas.

- Kognityvinis (aš žinau, ką jaučia kitas tokioje situacijoje).
- Emocinis (aš užjaučiu).
- Elgesys (aš elgiuosi taip, kad pagerinčiau kito nuotaiką).

Ugdymo procese negalima daryti griežtos takoskyros tarp išvardytų kryptių. Praktinėje veikloje akivaizdi jų integracija su viena ar kita dominante.

Pasak Grigaitės ir Norgėlienės (2008) psichologinis konsultavimas yra viena iš svarbiausių praktinių psichologinio poveikio priemonių. Vaikų psichologinis konsultavimas skiriasi nuo suaugusiųjų, nes apie psichologinės pagalbos reikalingumą vaikui sprendžia tėvai. Mokyklinio amžiaus vaikui tėvai ir mokytojai – svarbi jo pasaulio dalis. Todėl konsultantui būtina kontaktuoti ne tik su vaikui, bet ir su jo tėvais, mokytojais.

Navaitis (1997), mano jog jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų elgesio problemas galima koreguoti padedant įsisamoninti prieštaringas emocijas, sukuriant sąlygas, kurios geriau leistų suprasti save ir kontroliuoti savo elgesį, o taip pat ignoruojant nežymų ar vidutinį agresyvumą, pabrėžiant pozityvaus elgesio elementus; uždraudžiant dalį agresyvių veiksmų (pvz. šaukti galima, o mušti – ne), žaidimais išreiškiant negatyvias, agresyvumą sukeliančias, emocijas.

Sunkiau veikti vyresnių paauglių agresyvumą. Svarbu išsiaiškinti, ar priešiškus jus jaučiamas konkrečioms asmenims bei situacijomis, ar paauglys turi polinkį į agresyvių elgesį. Pastarąjį reikia atpažinti ir koreguoti kuo anksčiau.

Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė (1996) pažymi, jog pyktis – tai viena pagrindinių emocijų, lydinčių agresiją ir ji neišvengiama. Žmogui būtina “išlieti pyktį”, nes taip atsipalaiduojama ir laikinai nusiramina. Tačiau čia slypi ir prieštaravimai. Viena vertus, žmonės iš tiesų kartais nurimsta, jei gali tiesiogiai atsilyginti tiems, kas juos supykė. Kita vertus, dėl savo pykčio protrūkių vėliau galima patirti kaltės ir nerimo jausmą. Be to pyktis gimdo dar stipresnį pyktį, tai gali virsti įpročiu, kai kiekvieną kartą žmogus, pajutęs įtampą ar susierzinimą, gali vėl pratrūkti agresyvumu. Kartais “garo nuleidimas” laikinai nuramina, bet gali labiau padidinti viduje glūdintį priešiškus ir troškimą atkeršyti. Taigi, slopindami vaiko agresyvią elgseną bei “kovodami” su ja, galime pakenkti pačiam vaikui, kuris pyktį nukreips į save ir tokios autoagresijos padarinys - vaiko fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimai bei viso to viršūnė – vaiko savižudybė. Kartu, nekontroliuodami situacijos ir leisdami vaikui nevaržomai išlieti savo agresiją bei skriausti kitus, sudarome sąlygas įtvirtinti socialiai nepriimtinius elgesio modelius. Tai rodo, jog reikia ieškoti priimtinesnių problemos sprendimo būdų. Reikia visada prisiminti, kad pyktis yra natūralus jausmas – jis pats savaime negali būti nei geras, nei blogas, todėl, teikiant pagalbą agresyviam vaikui, reikia koreguoti tik nepriimtinius agresyvumo raiškos būdus.

Anot Žukauskienės (1999), yra kelios intervencinės strategijos agresyviam elgesiui keisti. Galima skirti dvi pagrindines intervencijos programas agresyvių ir bendraamžių atstumtų vaikų elgesiui keisti.

- ⇒ Teigiamu elgesiu siekiama pakeisti neigiamą elgesį, nededant daug pastangų agresyviam elgesiui šalinti. Taikant tokį intervencijos modelį, remiamasi prielaida, kad tinkamas prosocialus elgesys sukelia teigiamus socialinius padarinius (t.y vaiką geriau priima aplinkiniai žmonės; posocialiai sąveikaudami, vaikai gali daryti daugiau įtakos aplinkiniams ir t.t), todėl nelieka poreikio elgtis agresyviai, sukeliant prieštarigus arba neigiamus padarinius.
- ⇒ Intervencija kreipiama keičiant agresyvaus vaiko tėvų arba mokytojų elgesį. Manoma, kad vaikas buvo išmokytas elgtis agresyviai, todėl turi būti išmokytas elgtis ir neagresyviai. Tėvai ir mokytojai mokomi paskatinti už neagresyvių elgesį ir bausti už netinkamą - agresyvių - elgesį. Tėvams kuriamos specialios mokymo programos, paremtos socialinio išmokymo teorijos principais. Tėvai yra mokomi atpažinti tiek prosocialų, tiek netinkamą vaikų elgesį. Taikant tokią intervenciją, vaikas agresyviu savo elgesiu nebepasiekia norimų rezultatų.

- ⇒ Kita strategija paremta tuo, jog stengiamasi pakeisti patį vaiką, kad provokuojantys, frustraciniai įvykiai negalėtų sukelti tokio pat stiprumo ir intensyvumo agresyvios reakcijos. Taigi strategija siekiama išugdyti vaikų savikontrolę. Vaikai mokomi nutraukti savo impulsyvų elgesį išmokant juos pasakyti sau tam tikrus žodžius – iš pradžių garsiai, vėliau tyliai. Tokį savęs instruktavimo metodą agresyvūs vaikai gali naudoti pykčio kontrolei.
- ⇒ Dar viena strategija bandoma įvairiomis intervencijomis lavinti socialinius vaikų įgūdžius ar kitokiais būdais pakelti jo statusą tarp bendraamžių. Tikslas būtų naudojantis įvairiais pastiprinimais, padidinti vaiko ryšius, sąveiką su kitais vaikais.

Minėtos intervencijos strategijos turi privalumų, bei trūkumų, jos nevienodai efektyvios laiko atžvilgiu, tačiau su jų pagalba pasiekama, kad agresyvus vaikų elgesys reikšmingai susilpnėja. Vaikai įgyja prosocialaus elgesio įgūdžių, išmoksta patys spręsti problemas socialiai priimtinais būdais.

Kaip teigia Leliūgienė (2002), probleminio elgesio sustabdymas (nugalėjimas) glaudžiai susijęs su daugeliu auklėjimo uždavinių: emocinio stabilumo formavimu, valios, charakterio ugdymu, gerų tarpusavio santykių puoselėjimu - tai turi tapti įgūdžiais. Agresyvų mokyklinio amžiaus vaikų elgesį galima keisti, parodant ir skatinant alternatyvius socialiai priimtino elgesio būdus: skatinti vaikus verbalizuoti savo ir kitų asmenų išgyvenamus jausmus, mokyti konstruktyviai spręsti konfliktus, paskatinti kreiptis pagalbos į suaugusiuosius, kai patys vaikai negali taikiai konflikto išspręsti, pastebėti padarinius, kuriuos sukelia jų agresyvūs veiksmai.

Anot Miškinio (2000), pirmiausia tėvai privalo kuo anksčiau įvertinti savo santykius su vaikais ir suderinti asmeninį, bei profesinį gyvenimą su vaiko auklėjimu. Neretai šeimai būna reikalinga profesionalų, koordinuota, paslanki pagalba. Agresyvų vaikų elgesį galima įtakoti šviečiant tėvus t.y. suteikiant daugiau informacijos vaikų auklėjimo klausimais.

Pedagogams, bei kitiems mokykloje dirbantiems specialistams, tėvams, Monkevičienė (2002) išsamiai pateikia agresyvaus elgesio šalinimo žingsnius. Siūloma stebėti vaiką ir registruoti visas jo agresyvaus elgesio apraiškas. Pritaikius žaidimo terapiją ir visus agresyvaus elgesio šalinimo žingsnius, pakartoti stebėjimą ir vertinti, ar agresyvaus elgesio atvejų mažėja, ar situacija lieka napakitusi. Svarbu įvertinti, ar agresyvus elgesys teikia vaikui kokio nors pasitenkinimo (žaidžia atimtu žaislu, pajuto nugalėtojo pasitenkinimą, atkreipė visų dėmesį). Jei taip, reikia pamąstyti, kaip pakeisti situaciją, kad vaikas pasitenkinimo nepajustų (žaislas tuoj pat gražinamas savininkui, visi nususuka ir nueina, o ne aiškinasi nesutarimą). Dirbant su agresyviu vaiku būtų galima taikyti loginį netinkamo elgesio pasekmių būdą, elgesio problemų aptarimą ir sprendimą, nukreiptą į vaiko savianalizę, tik jokių būdų negalima aprėkti vaiko, bausti fiziškai, erzinti, pajuokti. Su vaiku nuolat reiktų aptarti jo agresyvų elgesį tam tikrose situacijose. Pokalbio metu

aiškiai suformuluoti lūkesčius ir taisykles, kokiam jo elgesiui analogiškoje situacijoje bus pritariama, o koks elgesys bus sulaikomas, stabdomas, nes jis netinkamas. Atkartojant agresyvaus elgesio situacijas, pamokyti vaiką kitų, pozityvių reagavimo į tą situaciją, būdų. Jei vaiko agresyvumas išmoktas, jei taip jis prašo dėmesio, tai nereaguoti į jį agresyvaus elgesio situacijoje, tačiau, kai elgiasi tinkamai, skirti jam daug dėmesio ir pagirti. Vaikui būtina pasiūlyti veiklą, kuri mažintų agresyvumą:

⇒ laisvo fizinio judėjimo – bėgioti, šokinėti, dūkti, rėkauti, pvz., ant čiūžinių „išsikrovimo kambaryje“, minkštame sniege;

⇒ žaidimu su vandeniu – pūsti burbulus, plauti rankas, plukdyti laivelius;

⇒ dailė – tapymas pirštais, molio spaudymas delnuose;

⇒ žaidimai – vaidyba su lėlėmis – ką jauti.

Kartais naudinga paskatinti vaiką išlieti agresiją ant negyvų daiktų (kalti, kaukšėti plaktuku; daryti skylutes skylamušiu; plėšyti, glamžyti popierių), visus vaiko veiksmus panaudojant tikslingai veiklai.

Miekle (1997) teigia, kad didžiulis darbas turi būti nuveiktas su tėvais, o tik vėliaus įtraukti vaikus. Autoriaus manymu, su tėvais nagrinėjamos jų situacijos, siūlomos alternatyvios reakcijos ir pagaliau treniruotės. Tokiu būdu tėvai įgyja tikrumo ir pasitikėjimo savimi, išdrįsta vaikui, ką nors primygtinai paliepti neprasdami savitvardos, net agresyvių atakų metu, dalykiškai ir ramiai kontroliuoti, užuot ėmus iš karto nesivaldant kritikuoti. Su terapeutu mokosi tokių reakcijų, kokių vaikas gali tikėtis. Drauge su vaiku suplanuojama diena, kur kiekvienam privaloma laikytis nurodytos valandos, ar tai būtų bendri savaitgalio reikalai, ar tai būtų pietūs, kurių metų vaikas taip pat gali išdėstyti savo problemas. Efektyviausias vaikų gydymas pasiekiamas elgesio treniruočių būdu, ir tai nepriklauso nuo priežasčių. Kuo vyresnis vaikas, tuo labiau privalo jis pats išmokti valdyti savo elgesį. Autorius išskyrė tokius treniruočių etapus:

⇒ Pradžioje su visais nagrinėjamas jų elgesys pavieniui, o vėliau grupėse. Vaikai rašo dienoraštį atspindintį svarbiausius momentus, santykiuose su tėvais, broliais, seserimis bei su klasės draugais. Situacijų vertinimui padeda neilgos tipiškos poelgių istorijos video juostose. Paskui panašias situacijas galima suvaidinti.

⇒ Vaikai treniruodamiesi vieni su kitais ir mokydamiesi socialinės kompetencijos, pasijaučia tikresni santykiuose su bendraamžiais ir pamažu atsikrato pašalinio stebėtojo vaidmens.

⇒ Čia svarbų vaidmenį turi atlyginimas už pastangas.

⇒ Siekiant išugdyti ramias, apgalvotas reakcijas, mokosi atsipalaidavimo technikos.

⇒ Jei vaikas jau tapęs aiškiai asocialiu arba negali išsivaduoti iš savo gaujos įtakos, toje pačioje aplinkoje terapija bus bevaisė.

Apžvelgus visų autorių išsakytas nuomones galima išskirti tam tikrus kriterijus, į kuriuos atsižvelgiant galima mažinti vaikų agresyvių elgesį. Žiūrėti į 2 lentelę.

2 lentelė

Agresiją mažinantys metodai

KRITERIJAI		PAGRINDIMAS		
S O C I A L N I A I I G Ū D Ž I A I	Pasak D. Gailienės, L. Bulotaitės, N. Sturlienės (1996), įvairūs moksliniai tyrimai parodė, kad asmenys linkę ar tyrintis įvairius nukrypimus nuo elgesio, neturėjo socialinių įgūdžių. Žukauskienė (1999) Dar viena strategija bandoma įvairiomis intervencijomis lavinti socialinius vaikų įgūdžius ar kitokiais būdais pakelti jo statusą tarp bendraamžių. Tikslas būtų naudojantis įvairiais pastiprinimais, padidinti vaiko ryšius, sąveika su kitais vaikais. Kaip teigia Leliūgienė (2002), probleminio elgesio sustabdymas (nugalėjimas) glaudžiai susijęs su daugeliu auklėjimo uždavinių: emocinio stabilumo formavimu, valios, charakterio ugdymu, gerų tarpusavio santykių puoselėjimu; tai turi tapti įgūdžiais. Agresyvių mokyklinio amžiaus vaikų elgesį galima keisti parodant ir skatinant alternatyvius socialiai priimtino elgesio būdus: skatinti vaikus verbalizuoti savo ir kitų asmenų išgyvenamus jausmus, mokytis konstruktyviai spręsti konfliktus, paskatinti kreiptis pagalbos į suaugusiuosius. Maria Furst teigia, kad kognityvinių elementų įtaka agresyviam elgesiui išties didelė. Aiškinimas, užuojauta ir empatija gali agresiją sumažinti. N.J. Petrus (2007) nurodo, kad įsijautimas į kito būseną (empatija) efektyvus silpninant atviro agresyvumo lygmenį, bet tik tais atvejais, kai blogai besielgiantis vaikas nėra susijaudinimo būsenoje ir nėra tikras dėl veiksmų teisingumo. R. Beron (1997) iškėlė nesustabdomų reakcijų hipotezę: vaikams būtina sužadinti jausmus, nesiderinančius su pykčiu ir agresija. Tuo tikslu puoselėjama empatija taikomos humoristinės situacijos ir panašiai.	K O M I K A C I J A	<ul style="list-style-type: none"> • Žiniasklaidos poveikis. • Kalbėjimas kitų akivaizdoje. • Mokėjimas išklaudyti ir išgirsti. • Efektyvus asmeninis bendravimas • Gebėjimas paklusti • Vadovavimo gebėjimai. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Smurtinio žanro filmus reikia žiūrėti kartu su vaikais ir aptarinėti. ▪ Mokyti vaikus išsakyti savo ir artimų žmonių jausmus. ▪ Mokyti išgirsti aplinkinių nuomonę ir ją priimti tinkamai. ▪ Mokyti kreiptis pagalbos į suaugusiuosius.
		E M P A T I J A	<ul style="list-style-type: none"> • Atjauta • Užuojauta 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mokyti, kad vaikas suprastų nelaimėje atsidūrusį žmogų. ▪ Mokėtų užjausti ▪ Vaikas turi sugebėti pagerinti kito vaiko ar suaugusio nuotaiką.
		S A V I R E G U L I A C I J A	<ul style="list-style-type: none"> • Savęs įtikinėjimas, skatinimas. • Konfliktų sprendimas. • Emocijų raiška. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaikai mokomi nutraukti savo impulsyvių elgesį, išmokant juos pasakyti sau tam tikrus žodžius – iš pradžių garsiai, vėliau tyliai. ▪ Reikia paskatinti vaiką išlieti agresiją ant negyvų daiktų (kalti, kaukšėti plaktuku; daryti skylutes skylamušiu; plėšyti, glamžyti popierių), visus vaiko veiksmus panaudojant tikslingai veiklai. ▪ Mokyti konstruktyviai spręsti konfliktus, paskatinti kreiptis pagalbos į suaugusiuosius, kaip patys vaikai negali taikiai konflikto išspręsti, pastebėti padarinius, kuriuos sukelia jų agresyvūs veiksmai.

Taip pat didelį dėmesį skiria autoriai, kaip agresyvumo mažinimo priemonę, psichologinį konsultavimą

<p>Psichologinis konsultavimas</p> <p>Pasak Grigaitės ir Norgėlienės (2008), psichologinis konsultavimas yra viena iš svarbiausių praktinių psichologinio poveikio priemonių. Vaikų psichologinis konsultavimas skiriasi nuo suaugusiųjų, nes apie psichologinės pagalbos reikalingumą vaikui sprendžia tėvai. Mokyklinio amžiaus vaikui tėvai ir mokytojai – svarbi jo pasaulio dalis. Todėl konsultantui būtina kontaktuoti ne tik su vaiku, bet ir su jo tėvais, mokytojais.</p> <p>Žukauskienė (1999) intervencija kreipiamą keičiant agresyvaus vaiko tėvų arba mokytojų elgesį. Manoma, kad vaikas buvo išmokytas elgtis agresyviai, todėl turi būti išmokytas elgtis ir neagresyviai. Tėvai ir mokytojai mokomi paskatinti už neagresyvų elgesį ir bausti už netinkamą – agresyvų - elgesį. Tėvams kuriamos specialios mokymo programos, paremtos socialinio išmokimo teorijos principais. Tėvai yra mokomi atpažinti tiek prosocialų, tiek netinkamą vaikų elgesį. Taikant tokią intervenciją vaikas agresyviu savo elgesiu nebepasiekia norimų rezultatų.</p> <p>Miekle (1997) teigia, didžiulis darbas turi būti nuveiktas su tėvais, o tik vėliau įtraukti vaikus. Autoriaus manymu, su tėvais nagrinėjamos jų situacijos, siūlomos alternatyvios reakcijos ir pagaliau treniruotės. Tokiu būdu tėvai įgyja tikrumo ir pasitikėjimo savimi, išdrįsta vaikui, ką nors primigtinai paliepti, neprarasdami savitvardos net agresyvių atakų metu, dalykiškai ir ramiai kontroliuoti, užuot ėmus iš karto nesivaldant kritikuoti.</p>	Psichologinis konsultavimas tėvų	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tėvai privalo kuo anksčiau įvertinti savo santykius su vaikais ir suderinti asmeninį bei profesinį gyvenimą su vaiko auklėjimu. Neretai šeimai būna reikalinga profesionalų, koordinuota, paslanki pagalba. Agresyvų vaikų elgesį galima įtakoti šviečiant tėvus t.y. suteikiant daugiau informacijos vaikų auklėjimo klausimais. ▪ Reiktų keisti agresyvaus vaiko tėvų arba mokytojų elgesį. Manoma, kad vaikas buvo išmokytas elgtis agresyviai, todėl turi būti išmokytas elgtis ir neagresyviai. Tėvai ir mokytojai mokomi paskatinti už neagresyvų elgesį ir bausti už netinkamą – agresyvų - elgesį. ▪ Tėvams kuriamos specialios mokymo programos, paremtos socialinio išmokimo teorijos principais. Tėvai yra mokomi atpažinti tiek prosocialų, tiek netinkamą vaikų elgesį. Taikant tokią intervenciją vaikas agresyviu savo elgesiu nebepasiekia norimų rezultatų.
	Psichologinis konsultavimas vaikų	
	Psichologinis konsultavimas mokytojų	
	Psichologinis konsultavimas vaikų, tėvų ir mokytojų	

Kaip agresyvumo mažinimo priemonę autoriai įvardija teigiamas emocijas.

<p>Teigiamos emocijos</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Navaitis (1997), jog jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų elgesio problemas galima koreguoti padedant įsisamontinti prieštaringas emocijas, sukuriant sąlygas, kurios geriau leistu suprasti save ir kontroliuoti savo elgesį, o taip pat ignoruojant nežymų ar vidutinį agresyvumą, pabrėžiant pozityvaus elgesio elementus. ▪ Žukauskienė (1999) Teigiamu elgesiu siekiama pakeisti neigiamą elgesį, nededant daug pastangų agresyviam elgesiui šalinti. Taikant tokį intervencijos modelį, remiamasi prielaida, kad tinkamas prosocialus elgesys sukelia teigiamus socialinius padarinius 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaikams didžiausias teigiamas emocijas sukelia jų pačių pasirinkta veikla ar sugalvoti norai, kurie ištikrųjų bus išpildyti. ▪ Reikia nuolatos vaiką pagirti už gerą elgesį ir teigiamas būdo savybes, paskatinti jei ir kas nutiko ne taip.
--	---

Apžvelgus visų autorių išsakytas nuomones apie agresijos mažinimo technikas, galima teigti, kad didžiulį dėmesį reiktų skirti komunikacijos, empatijos ir savireguliacijos ugdymui – socialiniams įgūdžiams, taip pat nepamirštant teigiamo emocinio fono.

2. Skyrius. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PAREMTAS TEIGIAMU EMOCINIŲ FONU: EDUKACINĖ PERSPEKTYVA

2.1. Tyrimo metodologija ir tyrimo eiga

Tyrimui atlikti buvo naudojami dviejų tipų tyrimai: kiekybinis ir kokybinis. Kiekybinio tyrimo metodas – ekspertų apklausa. Tai specifinė rūšies apklausa, kurios metu apklausama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti, kurios nors srities žinių. Ekspertų vertinimo metodo esmė ta, kad ekspertai logiškai analizuoja, kurią nors problemą, kiekybiškai vertindami ir formaliai apdorodami duomenis. (Kardelis,2002).

Magistro darbo tyrimas atitinka šias kiekybinio tyrimo charakteristikas:

1. Struktūruotas;
2. Suplanuotas;
3. Pozityvistiniam požiūriui patvirtinti duomenys renkami kiekybiniu metodu – ekspertų apklausa (Kardelis,2002).

Darbe naudojamas tyrimo metodas – ekspertų apklausa. Pasirinkto metodo uždavinys – gauti kuo objektyvesnę informaciją apie vaikus, linkusius į agresyvų elgesį ir kurių vaikų prasčiausiai įvaldyti socialiniai įgūdžiai. Klausimų tikslas - nuodugniau pažinti tiriamųjų naudojamas agresijos rūšis ir socialinius įgūdžius. Ekspertų grupei pateiktos anketos su uždaro tipo klausimais. Anot Tidikio (2003), anketa – klausimynų lapas, tam tikrom žiniom surinkti. Štai Luobikienės (2000) teigimu, anketa yra klausimų visuma, kuri sudaryta siekiant iširti kokį nors socialinį reiškinį ar procesą. Anketavimas suteikia respondentams galimybę atsakyti į pateiktus anketinius klausimus ar teiginius, paaiškinti išsakytą nuomonę, todėl apklausoje raštu lemiami veiksniai yra klausimų formuluotės, jų kompozicija. Taigi, anketinė apklausa gali suteikti daug informacijos, tačiau Charles (1999) manymu, ji parodo grupių būklę, bet negali aiškiai apibūdinti pokyčių, kurie galėjo įvykti. Tad labai svarbu tinkamai parengti anketą. Kadangi vėliau tiriamųjų nebus galima paprašyti patikslinti ar paaiškinti išsakytą nuomonę, todėl apklausoje raštu lemiami veiksniai yra klausimų formuluotės, jų kompozicija.

Ekspertai turi apvesti vieną galimą atsakymų variantą (skaičiai nuo 1 – 10, 1 – nepasireiškia , o 10 – pasireiškia stipriai). Apklausos instrumentas sudarytas iš šių klausimų blokų:

⇒ Pirmas blokas – bendrosios žinios.

⇒ Antras blokas:

- Bendras verbalinės agresijos įvertinimas.
- Bendras fizinės agresijos įvertinimas.

⇒ Trečias blokas - socialinių įgūdžių įvertinimas.

Apdorojant tyrimo duomenis, buvo skaičiuojamas vidurkis ir standartinis nuokrypis. Magistro darbe naudojamas sutrumpinimas : n – tiriamųjų skaičius.

Atlikus kiekybinį tyrimą, paaiškėjo, kad vaikų globos namuose reikia koreguoti vaikų agresyvių elgesį ir tuo pačiu metu ugdyti socialinius įgūdžius. Remiantis įvairiais autoriais (Žukauskiene, D. Gailiene, L. Bulotaite, N. Sturliene, Leliūgiene, Mielke, Furst, Navaičiu) buvo parengta edukacinė programa, paremta teigiamu emociniu fonu, kuria siekiama daryti agresijos pokyčius ir ugdyti socialinius vaikų įgūdžius. Taigi, buvo vykdomas kokybinis tyrimas su eksperimento motyvais.

Kokybinis tyrimas. Tai - „suvokimo procesas, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį poveiklį, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda požiūrius, bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje“ (Charles, 1999).

Pasak Kardelio (2002), pagrindinis eksperimentinio tyrimo bruožas yra tas, kad tyrėjas apgalvotai kontroliuoja ir manipuliuoja sąlygomis, kurios lemia jį dominančius įvykius.

Tai teoriškai įprasmintas manipuliavimas nepriklausomu kintamuoju, siekiant nustatyti jo įtaką priklausomam kintamajam (Bitinas,2006). Anot Merkio (1995), nepriklausomas kintamasis – tai sąmoningai organizuoto ir valdomo eksperimentinio poveikio faktorius. Tai gali būti eksperimentinė ugdymo metodika ar jos elementai. Nepriklausomas kintamasis paprastai traktuojamas kaip pasekmė, rezultatas.

Surinkti, bei išanalizuoti vykdyto eksperimento naudingumą ir poveikį galima įvairiais būdais. Kadangi ugdymo rezultatams matuoti reikalingų testų standartizavimas Lietuvoje dar tik pradėtas, todėl tyrėjas pats kuria ar pasirenka sukurtą reikalingą matavimo būdą, kurį taiko tyrimuose, ugdymo rezultatyvumui nustatyti (Bitinas,2006). Siekiant adekvačiau įvertinti pokyčius, ugdymo rezultatams matuoti, buvo pasirinktas ekspertų apklausa ir turinio analizė.

Magistro darbe atliktas kokybinis tyrimas su eksperimento elementais, kuris padės giliau ir išsamiau išanalizuoti pasirinktą problemą, patikrinti ar edukacinės veiklos planas paremtas teigiamomis emocijomis (agresyvaus elgesio mažinimo programa), pakeis vaikų agresyvių elgesį.

Sudarytą programą sudaro šešiolika užsiėmimų. Programa vykdyta vasario – kovo mėnesiais, Šiaulių vaikų globos namuose „Šaltinis. Užsiėmimai vykdyti su septyniais aštuonių – vienuolikos metų vaikais iš skirtingų grupių. Šie vaikai buvo pasirinkti neatsitiktinai. Atlikus kiekybinį tyrimą paaiškėjo, kad jų agresyvumo raiškos vidurkis buvo aukščiausias, perkopė, net

aštuonis balus, o dviejų vaikų vidurkis siekė netgi dešimt balų, dešimties balų sistemoje. Užsiėmimai vykdavo po pamokų vaikų globos namuose „Šaltinis“.

Užsiėmimai sudarė du blokus. Pirmame bloke - užsiėmimuose vaikams buvo pateikiami žaidimai ir praktinės užduotys, kurie buvo orientuoti į agresijos mažinimą, o antrame bloke žaidimai ir praktinės užduotys buvo orientuotos į socialinių įgūdžių ugdymą. Buvo kuriama atvira, saugi aplinka, kurioje vaikai galėjo laisvai išreikšti savo nuomonę, paprašyti, paklausti jiems rūpimos informacijos. Pagrindinis užsiėmimų tikslas buvo mažinti agresyvių elgesį. Įvertinti programos veiksmingumą buvo naudojama anketinė apklausa, pateikta ekspertų grupei. Tų grupių auklėtojoms, kurių vaikai išrinkti, pateikiamos tokios pat anketos kaip ir tyrimo pradžioje. Vėliau palyginami gauti rezultatai su pirminiais rezultatais

2.2. Tyrimo imtis

Tyrimą atlikti vaikų globos namuose buvo pasirinkta neatsitiktinai. Į vaikų globos namus ugdytiniai papuola ne savo noru. Jie būna atimti iš smurtaujančių, geriančių tėvų, labai mažai kada papuola mirus abiem tėvams – tokių atvejų taip pat pasitaiko. Vaikai auga šeimynose po dešimt vaikų. Vieni yra jau linkę į agresyvių elgesį, nes tai atsineša iš savo tikrosios šeimos, o kiti to išmoksta gyvendami vaikų globos namuose. Vaikai augdami „valdiškuose namuose“ nori būti drąsus, pakovoti už save, dažnai siekdami to, jų elgesys perauga į smurtą, patyčias, agresyvių elgesį ar visus išvardintus faktus. Todėl šis tyrimas buvo atliktas vaikų globos namuose.

Tyrimui atlikti buvo pasirinkti 5 – 13 metų ugdytinių grupė. Tokia amžiaus grupė buvo pasirinkta neatsitiktinai. Tokio amžiaus ugdytiniai buvo atrinkti todėl, kad neprasidėjęs paauglystės periodas. Tyrime dalyvavo 43 ugdytiniai, o 5 – 13 metų ugdytinių daugiau gyvena vaikų globos namuose „Šaltinis“, bet kitiems tokio amžiaus vaikams yra nustatytas žymus arba labai žymus protinis atsilikimas.

Stebint vaikus buvo sunku atskirti pačius agresyviausius vaikus, todėl buvo nuspręsta surinkti ekspertų grupę. Ekspertų grupė buvo pasirinkta neatsitiktinai, tai buvo grupių auklėtojos, kurios vaikus pažįsta geriausiai.

2.3. Agresyvumo mažinimo programos įgyvendinimas: kokybinio tyrimo duomenys

Anketa buvo suskirstyta tam tikrais dviem blokais: bendra informacija, fizinės agresijos, verbalinės agresijos įvertinimas ir socialinių įgūdžių įvertinimas. Šiems blokams buvo skiriama daugiausiai dėmesio.

Tyrimo dalyvavo 43 respondentai 12 mergaičių ir 31 berniukas. Anketas pildė ekspertai, tai yra grupių auklėtojos. Ekspertams buvo pateiktos anketos su klausimais. Auklėtojos turi apvesti vieną galimą atsakymų variantą (skaičiai nuo 1 – 10, 1 – nepasireiškia, o 10 – pasireiškia stipriai). Apskaičiavus vidurkius ir suvedus ekspertų nurodytus rezultatus, buvo sudaryta stulpelinė diagrama, kurioje aiškiai išsiskyrė agresyviausi vaikai. Taip pat stulpelinėje diagramoje matėsi vaikų socialinių įgūdžių vidurkiai.

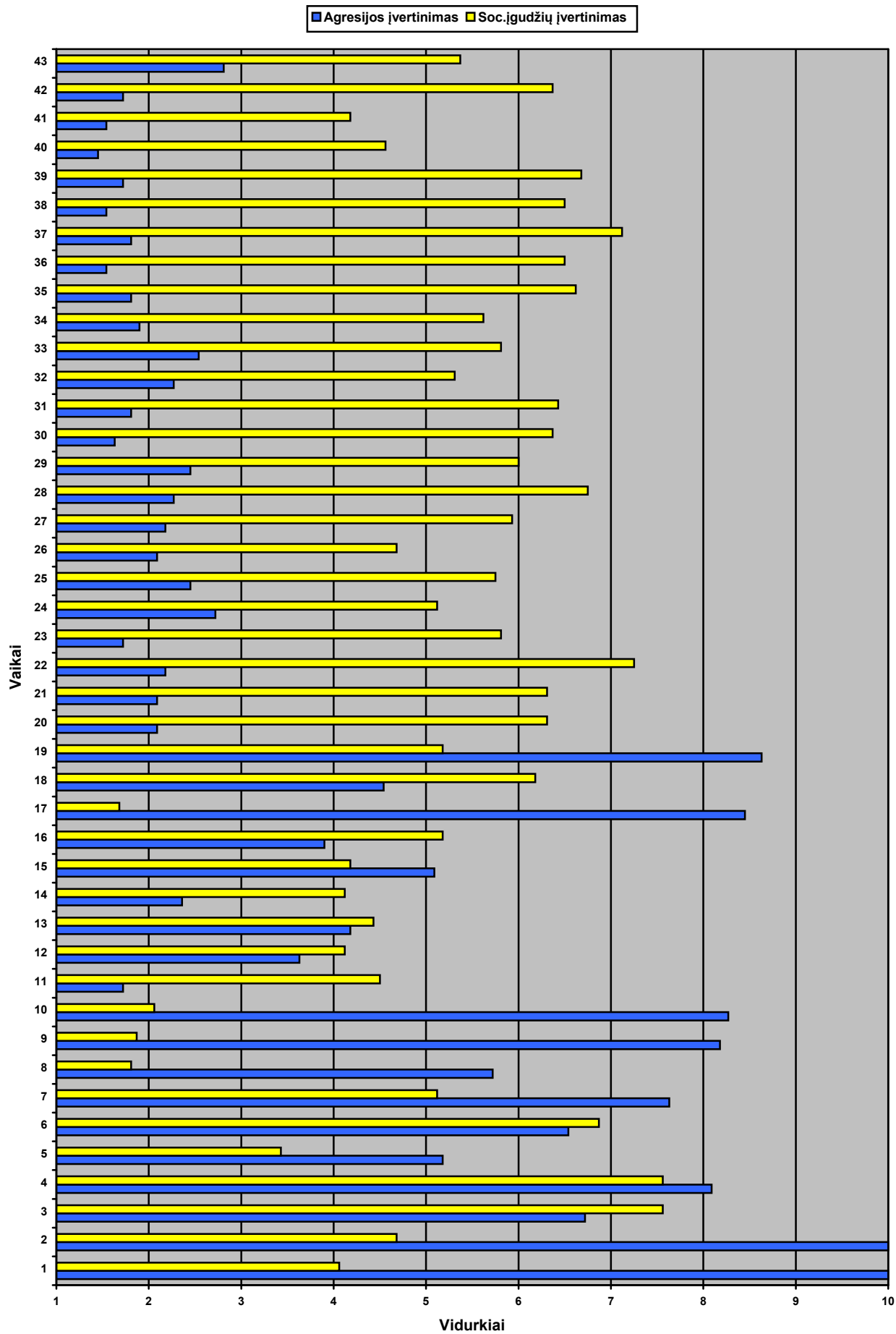
Vienoje iš anketų esančių blokų buvo bendras fizinės ir verbalinės agresijos įvertinimas. Buvo siekiamas sužinoti apie pačius agresyviausius vaikus, kokią agresijos rūšį vaikai naudoja. Antruoju anketos klausimų bloku buvo siekiamas sužinoti, apie vaikų turimus socialinius įgūdžius.

Vaikų globos namuose augantys vaikai yra jau rizikos grupėje, nes vaikai atėję iš asocialių šeimų. Matė girtaujančius tėvus, agresija, smurtą, netgi daugelį atvejų smurtas būdavo panaudojamas prieš pačius vaikus. Vaikų globos namuose šeimynose gyvena apie dešimt vaikų, jie yra irzlūs, pykti, nes turi „pastovėti“ už save ir niekada nenori būti pažeminti.

Agresijos stiprumą galima suskirstyti balais: 1 - 4 agresija maža, 4 - 6 agresija vidutinė, 6 - 8 agresija didelė, 8-10 labai didelė agresija.

Stebint rezultatus galima pamatyti, kad 28 - vaikai pasižymi maža agresija, 5 - vidutine agresija, 3 – didelė agresija. Stebint diagramą, labiausiai išsiskiria septynių vaikų agresijos įvertinimas. Agresyvumo vidurkis palyginus su kitais vaikais labai aukštas. Netgi dviejų vaikų agresyvumo vidurkis siekia dešimt balų. Žemiausias agresyvumo vidurkis yra 1,45 dešimties balų sistemoje.

Socialinius įgūdžius galima suskirstyti balais: 1-4 socialiniai įgūdžiai menki, 4 - 6 socialiniai įgūdžiai vidutiniški, 6 – 8 socialiniai įgūdžiai geri, 8 - 10 socialiniai įgūdžiai puikūs. Rezultatai rodo, kad 5 vaikų socialiniai įgūdžiai menki, 22 - socialiniai įgūdžiai vidutiniški, 16 - socialiniai įgūdžiai geri, o puikiai įvaldžiusių socialinius įgūdžius nebuvo. Žiūrėti 1 paveikslą.



I pav. Vaikų globos namuose gyvenančių 5-13m. vaikų agresyvaus elgesio ir socialinių įgūdžių rezultatų vidurkiai.

Vaikų globos namuose augantys vaikai yra jau rizikos grupėje, nes vaikai atėję iš asocialių šeimų. Matė girtaujančius tėvus, agresiją, smurtą, netgi daugeliu atvejų smurtas būdavo panaudojamas prieš pačius vaikus. Vaikų globos namuose šeimynose gyvena apie dešimt vaikų, jie yra irzlūs, pykti, nes turi pakovoti už save, nenori būti žeminami. Žemiausias agresyvumo vidurkis yra 1,45 dešimties balų sistemoje. Socialiniai įgūdžiai taip pat prastai įvaldyti tik keturių vaikų iš keturiasdešimties trijų perkopia septinių balų ribą. Stebint diagramą labiausiai išsiskiria septynių vaikų agresijos įvertinimas. Agresyvumo vidurkis palyginus su kitais vaikais labai aukštas. Dviejų vaikų agresyvumo vidurkis siekia dešimt balų. Daugelio autorių išsakyta nuomonė pasitvirtino: į agresiją linkusių vaikų socialiniai įgūdžiai labai menki. Tai atspindi 2 lentelėje pavaizduoti duomenys. Penkių vaikų agresijos įvertinimas labai aukštas perkopia aštuonis balus. Socialinių įgūdžių įvertinimas: tik vieno vaiko įvertinimas perkopia šešis balus, o trijų vaikų vos apie du balus. Žiūrėti į 2 lentelę.

2 lentelė

Tyrimui atrinktų dalyvių charakteristika ²

Eil.nr	Vardas	Amžius	Grupė	Įvertinimas	
				Agresijos įvertinimo vidurkiai	Socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkiai
1.	Mantas	8 metai	6 gr.	10	4,06
2.	Kornelija	9 metai	6gr.	10	4,68
3.	Vaidas	9 metai	3gr.	8,63	5,18
4.	Mindaugas	10metai	3gr.	8,45	1,68
5.	Simas	9 metai	7gr.	8,27	2,06
6.	Antanas	9 metai	7gr.	8,18	1,87
7.	Gediminas	11 metai	8gr.	8,09	6,56

Tyrimo dalyvavo dvylika mergaičių ir trisdešimt vienas berniukas. Suvedus atskirai agresyvumo vertinimo vidurkius galima pastebėti, kad į agresija linkę labiau berniukai, nei mergaitės. Berniukų agresyvumo vidurkis siekia 4,25 ,o mergaičių 2,97 dešimties balų vertinimo sistemoje. Pasitvirtino autorių išsakytos nuomonės, kad berniukai yra daug agresyvesni, nei mergaitės. Dar vienas puikus pavyzdys, tai kad tarp septynių agresyviausių vaikų yra tik viena agresyvi mergaitė.

Apskaičiavus vidurkius atskirai kiekvienos agresyvumo raiškos rūšies pastebėta, kad vaikai dažniausiai naudoja tiesioginę agresiją (4,27), nuo jos labai mažai atsilieka verbalinė žeminamoji

² Visų vaikų vardai pakeisti.

(4,25) fizinė puolamoji agresija (4,23), taip pat aukštą vidurkį siekia nefizinė puolamoji (4,20) ir verbalinė puolamoji (4,16). Pats mažiausias vidurkis iš vaikų naudojamų agresijų yra autoagresija tai (1,95). Devyni vaikai iš keturiasdešimt trijų yra pakėlę ranką prieš save patį. Analizuojant standartinį nuokrypį galima pastebėti, kad visų ekspertų nuomonė labai vieninga. Žiūrėti 3 lentelę.

3 lentelė

Atskirų agresijos rūšių įvertinimo vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai (n-43)

Eil. nr.	Agresijos rūšys	Vidurkis ³	Standartinis nuokrypis ⁴
1.	Verbalinė agresija	4,00	2,73
2.	Verbalinė puolamoji	4,16	2,84
3.	Verbalinė kenkiamoji	3,97	3,09
4.	Verbalinė žeminamoji	4,25	3,07
5.	Fizinė agresija	4,02	2,88
6.	Fizinė puolamoji	4,23	3,13
7.	Fizinė kenkiamoji	3,95	3,13
8.	Nefizinė puolamoji	4,20	3,03
9.	Tiesioginė agresija	4,27	2,84
10.	Netiesioginė agresija	3,93	3,13
11.	Autoagresija	1,95	2,38

³ Vidurkis (angl. mean, average) – tai vidutinė požymio reikšmė, nustatyta tiriant skirtingus objektus.

⁴ Standartinis nuokrypis (angl. standard deviation) - tai tiriamojo požymio reikšmių sklaidos apibūdinimas, apibrėžiamas kaip požymio įgyjamų reikšmių ir vidurkio skirtumų kvadratų sumos vidurkis

2.3.1. Respondentų charakteristikos

Palyginus visų vaikų agresyvumo ir socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkius, buvo atrinkti septyni vaikai, kurių agresyvumo vidurkis peržengė aštuonis balus ir socialiniai įgūdžiai buvo labai žemi. Išsamesnės vaikų charakteristikos pateiktos 4 lentelėje.

4 lentelė

Atrinktų vaikų charakteristikos

Nuo kada VGN	Medicininė išvada	PPT išvada	Žinios apie tėvus
MANTAS			
<p>Vaikino emocijos nestabilios, nenuspėjamas vaikų ir suaugusių atžvilgiu. Nekontruoja savo poelgių. Dažnos negatyvios emocijos. Muša vaikus, sudrausmintas – trypia, krenta ant žemės, spardosi, klykia, daužo galvą į grindis. Grasina, kad pasipjaus, pasikars, užmuš vaikus ir suaugusius. Šiuos žodžius palydi agresyvus judesiai. Būna meilus ir staigiai tai pakeičia pyktis. Moka užjausti, paguosti. Bet po kelių minučių gali elgtis agresyviai.</p>			
Atvyko iš Kūdikių namų 2004-03-03	<ul style="list-style-type: none"> Hiperkinezinis elgesio sutrikimas. Protinis atsilikimas. 	<p>Kompleksinis sutrikimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> Intelektas (nežymus protinis atsilikimas). Emocijų, elgesio ir socialinės raidos. Lėtinis somatinis. 	Mama gyvena Jurdaičių pensionate. Tėvas neįteisintas.
KORNELIJA			
<p>Mergina impulsyvi dažnai įsižeidžia, supyksta be priežasties. Skundžia kitus vaikus, mėgsta apkaltinti vaikus, meluoja. Dažnai būna isteriniai priepuoliai krenta ant žemės, daužo galvą į grindis. Neturi draugų, dažnai būna vien. Mėgsta apsimesti, kad ją muša. Sunkiai bendrauja su grupės vaikais, ne visiems suaugusiems pasipasakoja. Keikiasi, rodo ir vaikams, ir suaugusiems nešvankius gestus.</p>			
Atvyko iš kūdikių namų 2007-12-06	<p>Įgimtas Pjero-Robeno sindromas. Būklė po gomurio operacijos korekcijos. Kalbos vystymosi sutrikimas. Specifinis mišrus raidos sutrikimas. Ydinga laikysena, kifozė, plokščiapadystė.</p>	<p>Kompleksinis sutrikimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> Intelektas sutrikimas (nežymus protinis atsilikimas, artimas vidutiniam). Regos, motorikos neišlavėjimas, įgimtas genetinis sutrikimas. 	Neterminuotai apribota motinos valdžia. Mama mirusi 2007-12-01. Tėvas neįteisintas.
VAIDAS			
<p>Beriuokas būna neramus, piktas, impulsyvus, net žiaurus. Impulsų protrūkių metu provokuoja suaugusius garsiai raugėdamas, šaukdamas ar trypdamas kojom krenta ant žemės. Judrus chaotiškas, veikiantis be plano, paviršutiniškai domisi aplinka, žmonėmis, greit imasi kitos veiklos, nebaigia pradėto darbo. Būdingos ir įvairios socialinės provokacijos draugų tarpe. Sunkiai pritampa prie šeimos, nemoka bendrauti, nes nepaklūsta pačių sugalvotoms taisyklėms, ilgai ieško sau tinkamo užsiėmimo, bet ir jo neranda. Vaikinas galėtų nors ir visą dieną žaisti kompiuterinius žaidimus, bet tik likti nugalėtoju, nes pralaimėti nemoka, susierzinęs gali pradėti ir spjautytis. Emociškai lengvai pažeidžiamas, kartais užtenka jam įtakingo žmogaus pastabos ar žvilgsnio, greit pravirksta, prižada taip blogai nesielgti. Gali padėti silpnesniam draugui, pagailėti, paguosti, tačiau tai atlieka niekam nematant.</p>			

Atvyko iš kūdikių namų 2003-10-09	Gastroenteritinis ac.infectiosa.Ascaridosis. Asthma bronchialae. Nasopharyngitis.	Kompleksinis sutrikimas: <ul style="list-style-type: none"> Ribotas intelektas. Lėtinis somatinis. 	Tėvams neterminuotai apribota vaiko valdžia
MINDAUGAS			
<p>Berniukas būna kaprizingas, jei trūksta dėmesio, neatlieka nurodymų, netinkamai elgiasi, sukelia konfliktus. Judrus, ūmaus būdo, supykęs gali pastumti, atimti žaislą, jį sulaužyti. Mėgsta slėpti blogus darbus, suversti kaltę draugui, pastebėtas vaginėjant. Mielai bendrauja su suaugusiais, reikalauja išskirtinio dėmesio sau, daug klausinėja, pats noriai pasakoja, tačiau tik tiems, kuriais pasitiki. Stebimos ir socialinės provokacijos: dažni įvairūs maivymaisi, neadekvatus elgesys, kuriuo siekiama atkreipti dėmesį į save. Greit susierzina, supyksta, kartais agresiją nukreipia į save: daužo galvą į sieną, kanda sau į ranką. Lengvai pasiduoda vyresnių draugų blogų poelgių įtakai. Savireguliacijai teigiamos įtakos turi mylimi žmonės, ypač globėja Vida. Stebimi ir altruistiški jausmai didelės negalios šeimynos draugui, kuris nevaikšto. Mindaugas jį paneša, pasodina prie stalo, pakalbina, paglosto, pažaidžia su juo. Kitiems draugams nori vadovauti, kad visi paklustų jam.</p>			
Atvyko iš kūdikių namų 2003-11-18	<ul style="list-style-type: none"> Specifinis mišrus sutrikimas Pseudobulbarinė dizartrija. Lengvo laipsnio protinis atsilikimas. 	Kompleksinis sutrikimas: <ul style="list-style-type: none"> Kalbos ir komunikacijos. Ribotas intelektas. Savireguliacijos. 	Mama mirusi, tėvas neįteisintas.
SIMAS			
<p>Simas skriaudžia grupės vaikus, taip pat elgiasi ir mokykloje. Skriaudžia, muša ir mergaites, ir berniukus. Vagia daiktus. Sunkiai bendrauja, visus blogus darbus padaro iš pasalų, niekam nematant. Nesugeba užjausti, nesupranta kada skauda kitam. Visą laiką galvoja tik apie save, atiminėja daiktus, žaislus iš kitų vaikų.</p>			
2002-07-24 nustatyta laikinoji globa, apgyvendintas Bandzos VGN, į Šaltinių atvyko 2007-10-16	<ul style="list-style-type: none"> Specifinis mišrus raidos sutrikimas. Šlapimo nelaikymas. 	Kompleksinis sutrikimas: <ul style="list-style-type: none"> Savireguliacijos. Sulėtėjusi psichinė raida. Judesio ir padėties. Kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas). 	Abiem tėvams neterminuotai apribota vaiko valdžia.
ANTANAS			
<p>Vaikinas mėgsta bendrauti su vaikais ir suaugusiais, bet tik su tais, kurie jam tinka ir patinka. Antanas ūmaus būdo. Skriaudžia vaikus tada kad nemato suaugusieji. Žaidžiant, mėgsta būti lyderiu, todėl dažnai susipyksta su grupės draugais arba žaidžia su tais, kurie jam paklusta. Ieško šilumos ir meilės dažnai apsikabina auklėtojas. Reikia vaikiną sudominti, bet kokia veikla neužiima, bet jei užsispyrė, tai nieko nedarys.</p>			
Atvyko iš Kūdikių namų 2004-03-16	<ul style="list-style-type: none"> Įgimta širdies yda. Lengvas protinis atsilikimas. Raidos sutrikimas Miego sutrikimas. 	Kompleksiniai sutrikimai: <ul style="list-style-type: none"> Specifiniai pažinimo sutrikimai.(girdimojo,regimojo,lingvistiniai sutrikimai) Lėtinis, somatinis, neurologinis sutrikimas. 	Tėvas neįteisintas. Motinai neterminuotai apribota valdžia.
GEDIMINAS			
<p>Berniukas darbštus pasitikintis savimi, savarankiškas. Geba puikiai bendrauti tiek su vaikais, tiek su bendraamžiais. Kai nori būna labai geras ir meilus. Geba užmegzti kontaktą su nepažįstamais žmonėmis. Impulsyvus, greitai supyksta, tada keikiasi, mušasi, daužo daiktus.</p>			
Atėjo iš vaikų globos namų „Vaivoryškštė“	Lengvas neįgalumo lygis, Afekto respiracinės krizės, Skoliozė.	Kompleksinis sutrikimas: <ul style="list-style-type: none"> Intelektas (nežymus protinis atsilikimas). 	Tėvas neįteisintas. Motinai

Vaikų globos namuose „Šaltinis“ gyvena nuo 2008-10-03		<ul style="list-style-type: none"> • Savireguliacijos (hiperaktyvumas). 	neterminuotai apribota vaiko valdžia.
---	--	--	---------------------------------------

* Duomenys pateikti iš vaikų asmeninių ir medicininių bylų yra konfidencialūs, bet laikantis tyrimo etikos, vaikų vardai yra pakeisti.

2.3.2. Tyrimo duomenų analizė

Remiantis ekspertų nuomone, buvo atrinkti septyni vaikai, kurie dalyvaus agresyvumo mažino programoje. Programa sudaryta iš šešiolikos užsiėmimų. Užsiėmimai vyko vasario – kovo mėnesiais. Programa parengta atsižvelgiant į daugelio autorių nuomones (D.Gailienės, L. Bulotaitės, N. Sturlienės (1996), Žukauskienės (1997,1999, 2001,2002), M. Furst (1998), Beron (1997), Leliūgienės (2002), Petrus (2007). Užsiėmimų turinys buvo parengtas remiantis S. Kamerienės, R. Mazūrienės, A. Petronio, A. Sadauskienės (2001), Фопель, К. ir Костина, Л. М. (2003) literatūra.

Susitikimai vykdavo du kartus per savaitę: antradieniais ir ketvirtadieniais. Susitikimai vykdavo įvairiose vietose: socialiniame kabinete, sporto salėje, aktų salėje, lauke. Užsiėmimai trukdavo apie vieną valandą.

Užsiėmimai sudarė du atskirus didelius blokus. Pirmą bloką sudarė agresijos mažinimo užsiėmimai. Antrąjį bloką sudarė socialinių įgūdžių lavinimo užsiėmimai. Kiekvieno užsiėmimo metu buvo taikomi žaidimai išsidūkimui, nusiramimui, nuotaikos nusakymui. Po kiekvieno užsiėmimo vyko aptarimai: kas gerai, o kas blogai buvo, kam patiko, o kam nepatiko. Užsiėmimus būtų galima suskirstyti pagal tam tikrus kriterijus. Pirmas užsiėmimas vyko vaikų susipažinimui.

Pirmo užsiėmimo tikslai:

- Susipažinti artimiau vieniems su kitais.
- Mažinti įtampą tarp vaikų.
- Sukurti jaukią aplinką.
- Išsiaiškinti vaikų norus, sukurti teigiamas emocijas.

Kadangi programa paremta teigiamomis emocijomis, buvo sugalvota išsiaiškinti vaikų norus. Vaikai apsibrėžė savo abi rankas, iškirpo, suklijavo ant vieno didelio lapo. Vėliau kiekvienas sugalvojo po du norus ir užrašė ant savo apsibrėžtos rankos (žiūrėti 1 nuotrauką) Buvo pažadėta,

kad vaikų norai bus išpildyti. Vaikų norai: nuvykti prie jūros, eiti į filmą, važiuoti pašokinėti į „Džiaugsmo žemė“.

Visų užsiėmimų metu vaikai rinko plusus ir minusus. Jei per užsiėmimą vaikas elgdavosi gerai (drausmingas), tai gaudavo plusą ir užsiėmimo pabaigoje saldainį, o jei elgdavosi blogai (triukšmaudavo, kabinėdavosi prie kitų vaikų, neleisdavo vesti užsiėmimų), tai gaudavo minusą ir būdavo paprašytas, kad per kitus užsiėmimus būtų drausmingesnis.



1 nuot. Vaikai pirmo užsiėmimo metu.

Antras, trečias, ketvirtas, penktas, šeštas užsiėmimai buvo skirti, kaip atskirti kas yra pyktis, o kas agresija, kada esi supykęs, o kada agresyvus. Mokėsi pykčio valdymo technikų. Per septintą užsiėmimą vaikai ėjo į 3D filmą „Avatar“ (Įsikūnijimas). Aštunto ir devinto užsiėmimo metu vaikai mokėsi valdyti pyktį. Per dešimtą užsiėmimą vaikai vyko į „Džiaugsmo šalį“, po judrių žaidimų buvo žaidžiamas žaidimas „Ramybė“. Vienuoliktas, dvyliktas, tryliktas, keturioliktas, užsiėmimai buvo skiriami socialiniams įgūdžiams tobulinti, didesnis dėmesys buvo skirtas empatijai, komunikacijai ir savireguliacijai. Per penkioliktą užsiėmimą vaikams buvo leista patiems susiorganizuoti praktines užduotis. Vaikai žaidė tokius žaidimus, kurie jiems labiausiai

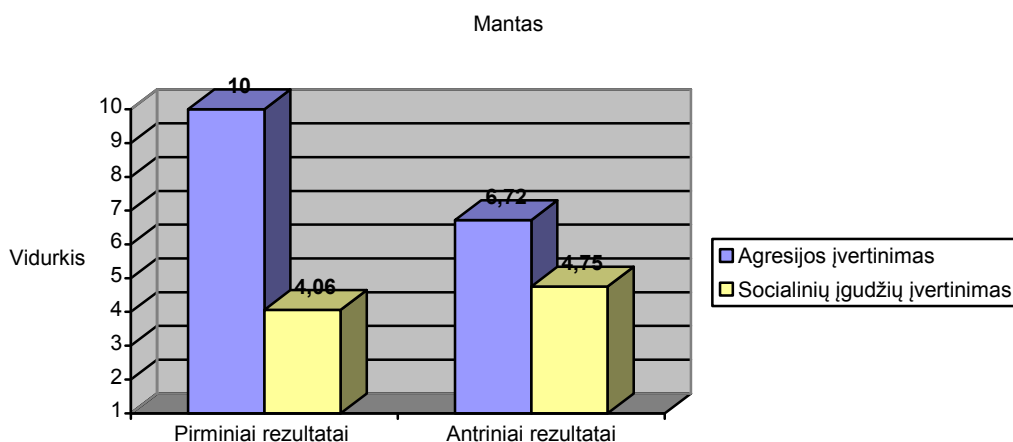
įsiminė ir patiko. Paskutinio užsiėmimo metu vyko aptarimas su vaikais: kas jiems patiko, kas nepatiko? Ar norėtu, kad dar vyktu tokie užsiėmimai? Kokie žaidimai jiems įsiminė labiausiai? Iš visų užsiėmimų kokius užsiėmimus jie norėtu pakartoti? Aptarimo metu buvo nepamiršta, kad liko neįgyvendinta dar viena vaikų svajonė nuvykti prie jūros. Kartu su vaikais buvo nutarta važiuoti prie jūros pavasarį su traukiniu, nes daugelis vaikų nėra važiuę su traukiniu. Visa programa pateikta 1 priede.

Po šešiolikos užsiėmimų, ekspertų grupei buvo pateiktos tokios pat anketos kaip ir prieš užsiėmimus. Ekspertai turėjo pažymėti ar pakito vaikų elgesys po užsiėmimų. Kiekvieno vaiko atskirai buvo apskaičiuoti pirminiai ir galutiniai rezultatai: agresijos ir socialinių įgūdžių įvertinimas, o vėliau apskaičiuota kiekvienos agresijos rūšies pirminis ir galutinis įvertinimo vidurkis, kad būtų galima palyginti rezultatus. Apskaičiavus septynių vaikų vidurkius, išaiškėjo tokie rezultatai.

MANTAS

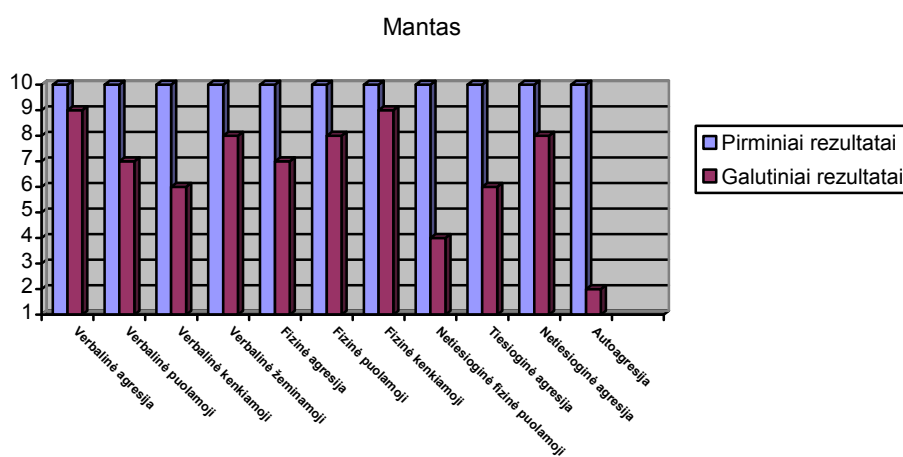
Iš ekspertų pateiktų duomenų vienas iš pačių agresyviausių vaikų buvo Mantas. Pirminių rezultatų duomenimis agresijos įvertinimo vidurkis siekė dešimt balų dešimties balų sistemoje. Socialinių įgūdžių vidurkis siekė 4,06. Užsiėmimų metu vaikinai norėjo būti dėmesio centre, dažnai elgdavosi, taip, kad visi į jį atkreiptų dėmesį. Vieno užsiėmimo metu į jį niekas nekreipė dėmesio, tai jis pasislėpė po kėdėmis ir laukė, kol jo kas nors pasiges. Norėjo vadovauti kitiems vaikams, siekė, kad visi vaikai darytu, elgtu, taip kaip jis nori. Domėjosi visais užsiėmimais, noriai atlikdavo užduotis. Prašydavo, kad kai kurias užduotis pakartotume. Mantas labai imlus berniukas, dažnai ateidavo pasišnekėti į kabinetą pats vienas. Vaikai žinojo, kokiom dienom ir koku laiku vyksta užsiėmimai, tai Mantas pats pirmas ateidavo anksčiau, kad galėtu sukviesti visus į užsiėmimus. Dėl šio berniuko dažnai vykdavo pokalbiai su jo grupės auklėtojomis. Auklėtojos klausdavo patarimų, kaip reikia elgtis kai kuriose konfliktinėse situacijose. Kadangi vaikinai problematiški, kėlė ne tik sau, bet ir aplinkiniams pavojų. Su šiuo vaikinu vykdavo atskiri pokalbiai, pats ateidavo pasišnekėti asmeniškai, pasikonsultuoti. Mantą labai paveikė frazė muša (si) tik silpniausiai. Nagrinėjant rezultatus po visų užsiėmimų galima pastebėti pagerėjimą ir netgi didžiulį teigiamą progresą agresijos srityje. Prieš užsiėmimus agresijos vertinimo vidurkis buvo 10b. balų, po visų įvykusių užsiėmimų agresyvumo vidurkis siekė 6,72 b. Vaiko elgesys pagerėjo per 3,28 b. padalas. Tai neįtikėtinas rezultatas per tokį trumpą

laiką. Socialiniai įgūdžiai pagerėjo nežymiai prieš užsiėmimus buvo 4,06b., po užsiėmimų 4,75b., pasikeitė tik per 0, 69b. Duomenys pateikti 3 paveikslėlyje.



3 pav. Manto agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

Galima panagrinėti kiekvieną agresyvumo rūšį atskirai prieš užsiėmimus ir po užsiėmimų. Didžiausias pokytis įvyko šiose agresijos rūšyse: verbalinė kenkiamoji, netiesioginė fizinė puolamoji, tiesioginė. Ir didžiulis pokytis įvyko autoagresijoje, vaikas mažiau smurtauja prieš save. Išsamesni duomenys pateikti ketvirtame paveikslėlyje.

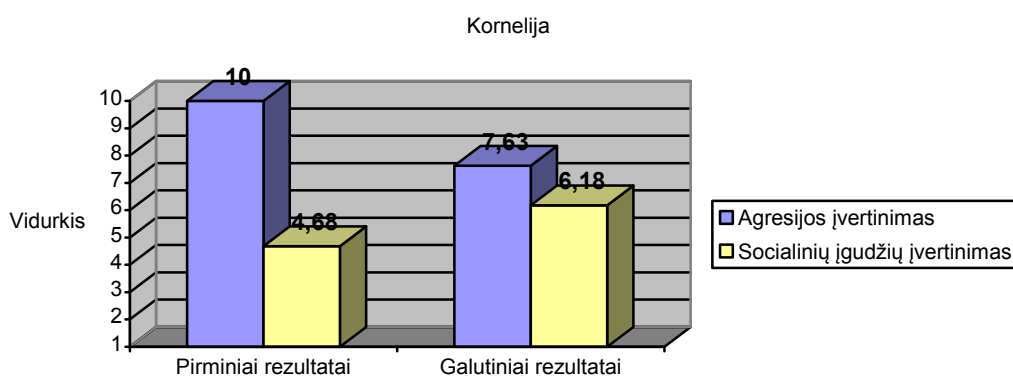


4 pav. Manto išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

KORNELIJA

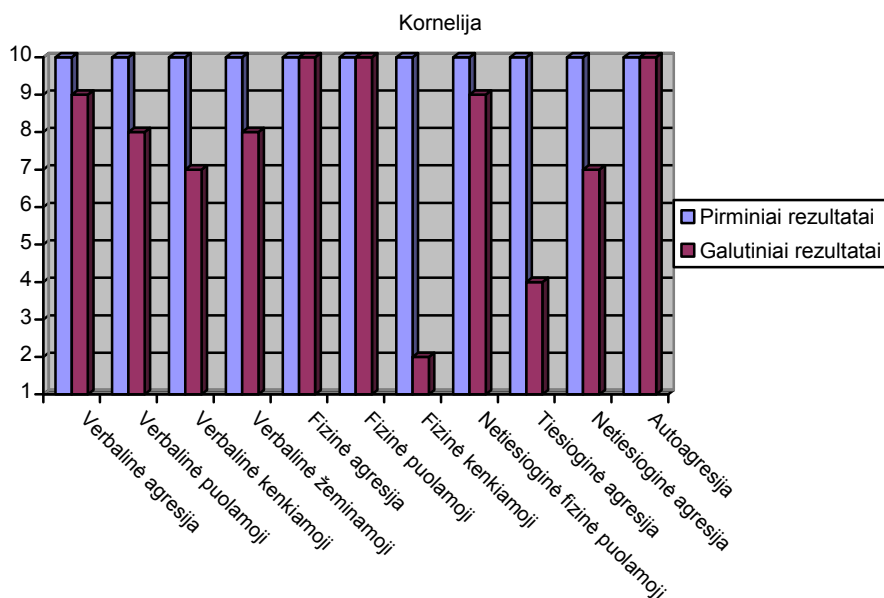
Kornelija gyvena toje pačioje grupėje kur ir Mantas. Mergina kelianti taip pat labai daug problemų. Dažnai užaina isterijos priepuoliai, krenta ant žemės, šaukia, spardosi kojomis, puola vaikus. Pirminis agresijos įvertinimo vidurkis siekė dešimt balų, o socialinių įgūdžių vidurkis buvo 4,68 dešimties balų sistemoje. Užsiėmimų metų mergaitė elgdavosi impulsyviai, būdavo įnoringa. Jei vaikas paėmė, kokį nors žaislą, tai ir jai jo prireikdavo. Pradėdavo šaukti ir norėdavo atimti žaislą iš to vaiko. Užsiėmimų metų ne visada pavykdavo išbūti drausmingai, bet

kai labai norėdavo saldainio tai būdavo drausminga. Per vieną užsiėmimą jos nepasiėmė, nes su ja dirbo specialioji pedagogė, mergaitė puolė į nevaldomą isteriją. Vaikas buvo nekaltas, kad specialioji pedagogė su ja dirbo ne tuo laiku kaip visada. Todėl tą mergaitę pasiėmiau ir dirbau atskirai su ja viena, kad ji nejaustų nuoskriaudos. Ji noriai atlikdavo visas užduotis, kurios buvo liepiamos. Susidomėdavo visais žaidimais, jei ko nežinodavo, visada atbėgdavo pasiklausti. Garsiai reikšdavo savo nuomonę, norėdavo, kad ir kiti vaikai elgtųsi, taip kaip ir ji. Berniukai jai dažnai griežtai pasakydavo ar net kumščiu pagrūmodavo, tai ji išsigąsdavo ir bėgdavo slėptis už manęs. Užsiėmimai Korneliją paveikė, bet ne taip stipriai, kaip Mantą. Jos agresyvumas po užsiėmimų sumažėjo nuo dešimties balų iki 7,63. Socialiniai įgūdžiai taip pat pagerėjo dabar siekia 6,18, o buvo 4,68. Išsamesnė informacija pateikta 5 paveikslėlyje.



5 pav. Kornelijos agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

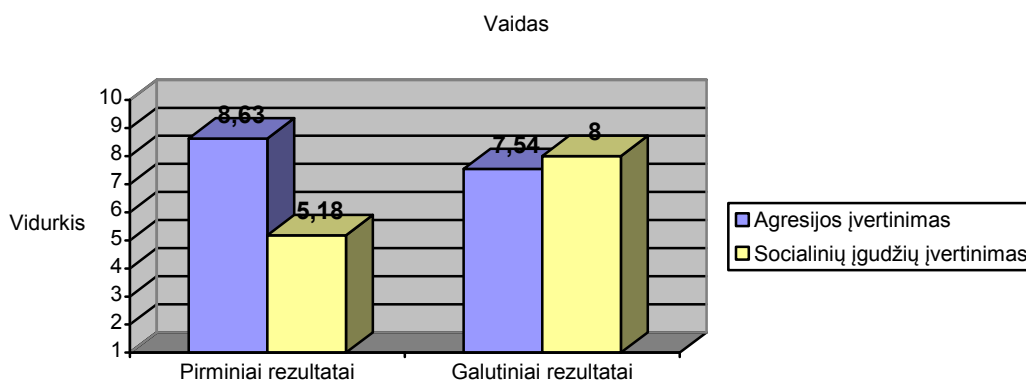
Išsamiau būtų galima paanalizuoti, kaip pakito kiekviena agresyvumo rūšis. Didžiulis pokytis matosi, kad mergaitė nustojo naudoti fizinę kenkiamąją agresiją. Prieš užsiėmimus ekspertai nustatė, kad šios agresijos rūšies vidurkis siekė dešimt balų, o dabar vos tik du balus. Taip pat didžiulis pokytis pastebimas tiesioginėje agresijoje. Prieš užsiėmimus buvo dešimties balų vidurkis, o po užsiėmimų siekia keturių balų vidurkį. Gaila, bet trijose agresijos rūšyse pokyčio visai nebuvo, tai: fizinė agresija, fizinė puolamoji ir autoagresija, o tik dvi rūšys, kurios sumažėjo per vieną padalą, tai: verbalinė agresija ir netiesioginė fizinė puolamoji. Išsamesnė informacija pateikta 6 paveikslėlyje.



6 pav. Kornelijos išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

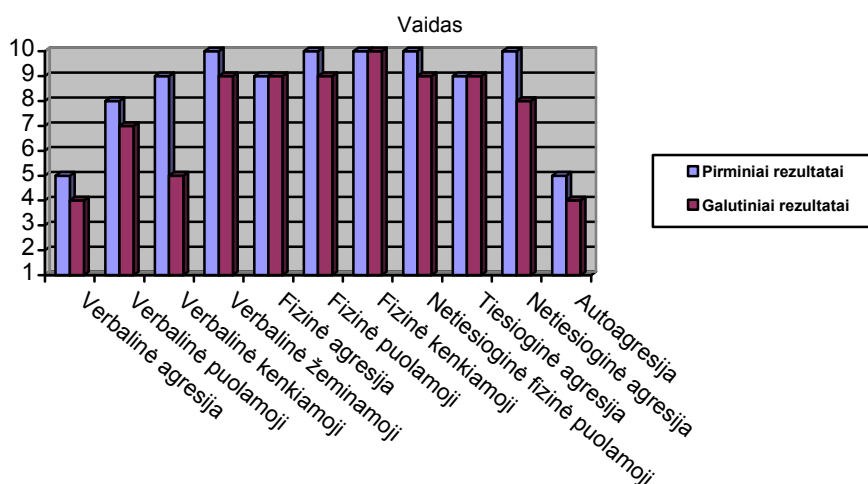
VAIDAS

Pirminiais duomenimis Vaido agresyvumo vidurkis siekė 8,63 b., o socialinių įgūdžių vidurkis siekė 5,15b. dešimties balų sistemoje. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vaikas „musės negalėtų nuskriausti“. Vaidas įsiaudrina žinomoj aplinkoj, o nežinomoj jis ramesnis, bet jei mato, kad draugai šūkauja ir duodasi, tai jis neatsilieka nuo jų. Kai susipažįsta su aplinka, tai tampa neramus, piktas, mėgsta provokuoti vaikus ir suaugusius, kartais tampa net žiaurus. Užsiėmimų metų dažnai vaikus išvesdavo iš pusiausvyros, erzindavo mimikomis, gestais. Bet užsiėmimų vadovo neliesdavo, užtekdavo piktu žvilgsniu pažiūrėti, kad susiprastų. Visų užsiėmimų metu laukdavo, kokios bus užduotys, smalsiai klausinėjo: ką veiksime toliau? Bet ilgai išlaikyti dėmesio nepavykdavo. Tuoj pradėdavo kabinėtis prie vaikų ir taip išbalansuodavo visą darbą. Po užsiėmimų, atlikus ekspertų apklausą, pastebėta, kad vaiko agresyvumo vidurkis pakito tik per kelias daleles. Prieš užsiėmimus agresyvumo vidurkis buvo 8,63b. po užsiėmimų 7,54b. pakito tik per 1,09 padalas. Socialinių įgūdžių tobulinimas davė didesnės naudos nei agresijos mažinimas. Prieš užsiėmimus socialinių įgūdžių vidurkis siekė 5,18, o po užsiėmimų 8b. Socialiniai įgūdžiai pagerėjo per 2,82 padalas. Rezultatai pateikti 7 paveikslėlyje.



7 pav. Vaido agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

Galima išsamiau paanalizuoti pokyčius kiekvienos agresyvumo rūšies atskirai. Didžiausias pokytis pastebimas dviejuose agresijos rūšyse, tai verbalinė kenkiamoji ir netiesioginė agresija. Netgi trijose rūšyse jokio pokyčio nebuvo, tai fizinė agresija, fizinė kenkiamoji, tiesioginė agresija. Šiam vaikinui buvo per mažai užsiėmimų, kad įvyktų didesni pokyčiai. Išsamiau būtų galima paanalizuoti pokyčius 8 paveikslėlyje.

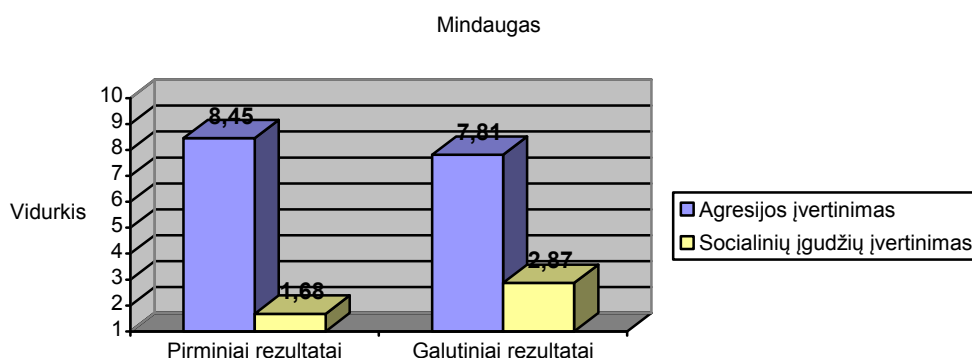


8 pav. Vaido išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

MINDAUGAS

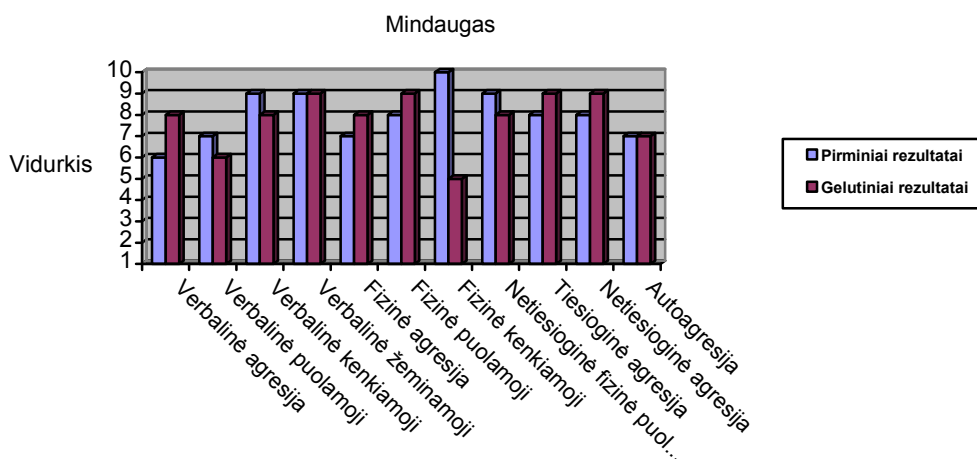
Vaikinas uždaro būdo, iš pirmo žvilgsnio atrodo labai geras vaikas, bet savo pyktį nepasitenkinimą išlieja ant kitų, kartais puola ir grupės draugus be priežasties. Jis tyliai padaro vis tiek taip, kaip jis nori pats. Pirminiais ekspertų duomenimis agresijos įvertinimo vidurkis siekė 8,45b., o socialinių įgūdžių vidurkis siekė vos 1,68b., tai pats žemiausias rezultatas iš visų

rezultatų. Užsiėmimų metu būdavo ramus, tik kaip draugai įsiau drindavo, tai jis nuo jų neatsilikdavo. Ne visi užsiėmimai patiko, būdavo tiesiog sėdi ir nieko nenori veikti. Buvo leista jam eiti į grupę, bet vis tiek pasilikdavo su visais vaikais. O kartais net būdavo lyderis norėdavo vis daugiau ir daugiau žaidimų žaisti. Po užsiėmimų nenorėdavo grįžti į grupę, klausdavo, kada vėl galėsime ateiti. Po visų užsiėmimų rezultatai pakito nežymiai, tik per kelias dešimtasias tiek agresijos vidurkis, tiek socialinių įgūdžių vidurkis. Po ekspertų įvertinimo agresijos vidurkis siekė 7,81b. , tai sumažėjo tik 0,64, o socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkis padidėjo truputį daugiau , tai 1,19b. Rezultatas nebuvo labai žymus. Duomenys pateikti 9 paveikslėlyje.



9 pav. Mindaugo agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

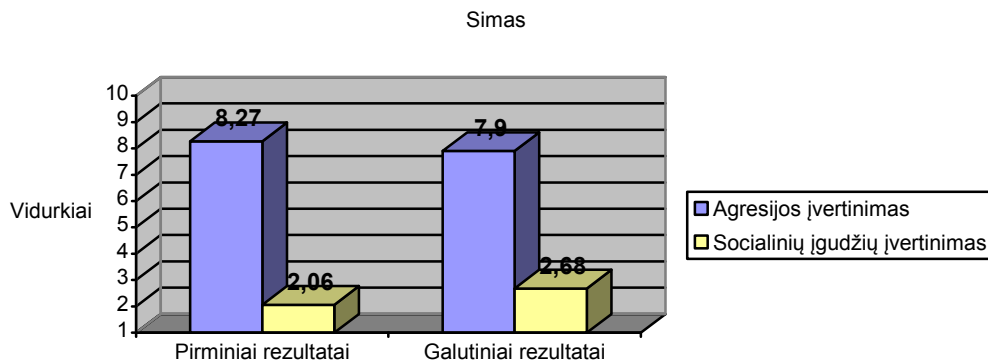
Apžiūrėjus išsamesnius rezultatus, būtų galima pastebėti vienintelį didžiulį pokytį vienoje agresyvumo rūšyje, tai fizinė kenkiamoji, ji vienintelė nukrito per 6 padalas. O netgi šešios agresyvumo rūšys padidėjo per vieną padalą, tai verbalinė agresija, fizinė agresija, tiesioginė agresija, netiesioginė agresija. O kelios agresyvumo rūšys liko nepakitusios, tai verbalinė žeminamoji ir autoagresija. Išsamesni rezultatai pateikti 10 paveikslėlyje.



10 pav. Mindaugo išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

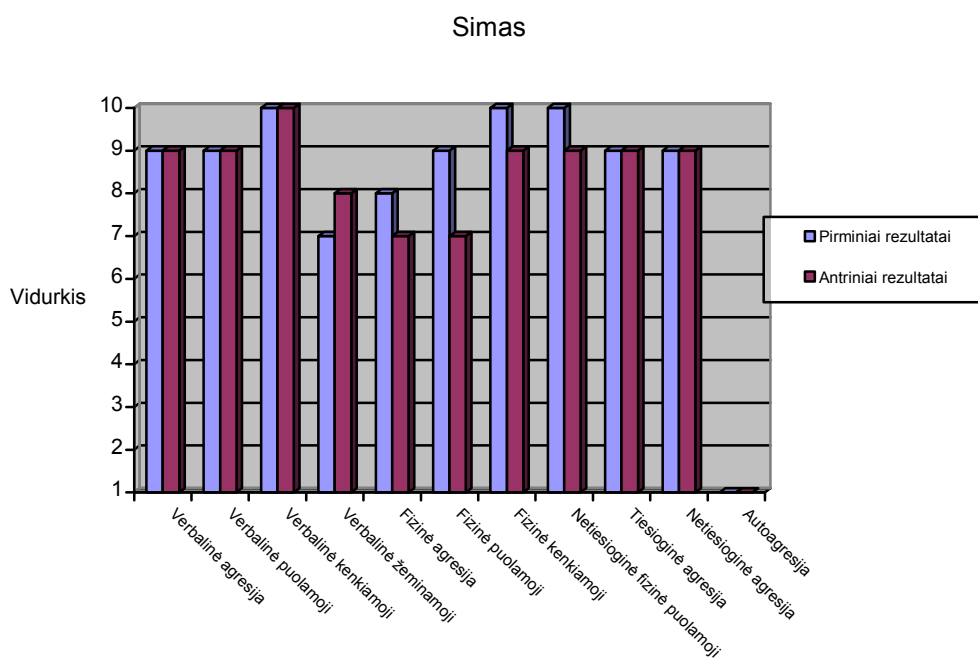
SIMAS

Simas egoistas, mato tik save. Lipa kitiems vaikams per galvą, kad tik pasiektų, tai ko nori. Muša berniukus ir mergaites, nesvarbu ar už jį vyresnis ar jaunesnis vaikas. Viską daro iš pasalų, o jei yra pagautas nusikaltimo vietoje, tai verkia baisiausiai ir sako, kad taip nebedarys, bet apsisukęs vėl daro ta patį. Simas vagia viską, nesvarbu, ar jam reikalingas tas daiktas, ar ne. Po užsiėmimų visada reikėdavo iškratyti kišenes ar nėra pavogęs, kokių nors daiktų. Pirminiais duomenimis agresyvumo vidurkis siekė 8,27 b., o socialinių įgūdžių vidurkis siekė tik 2,06. Stebint vaiko elgesį užsiėmimo metu jis atlieka visas palieptas instrukcijas, nėra nei karto pasakęs, kad nedarysiu, man nepatinka. Iš pirmo žvilgsnio vaikas atrodo ramaus būdo, bet kaip susipažįsta su aplinka, tai pasirodo visas negatyvus vaiko elgesys. Bet per užsiėmimus vaikas buvo ramus ir paklusnus, jis surinko tik vieną minusą. Stengėsi, nes po užsiėmimų gaudavo saldinių. Vyko pokalbis su Simo auklėtoja. Ji pasakojo apie vaiko neigiamą elgesį nors per užsiėmimus buvo ganėtinai geras. Atrodo, kad vaiko elgesys skiriasi kaip diena ir naktis. Po visų užsiėmimų, apskaičiavus rezultatus agresyvumo vidurkis sumažėjo labai mažai tik 0,37 b. prieš užsiėmimus buvo 8,27 b., o po užsiėmimų 7,9 b., tai pats mažiausias pokytis iš visų dalyvavusių vaikų. Socialinių įgūdžių vidurkis prieš užsiėmimus buvo 2,06 b., o po 2,68 b.. Tai dar kartą įrodo, kad vaikas elgėsi, taip kaip jam yra patogiu. Rezultatai pateikti 11 paveikslėlyje.



11 pav. Simo agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

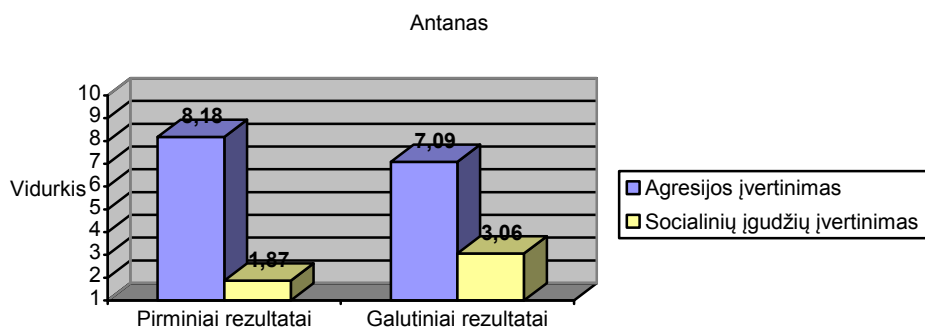
Apžvelgiant išsamius ekspertų įvertinimo rezultatus, galima atkreipti dėmesį į tai, kad penkios agresijos rūšys net nepakito, tai verbalinė agresija, verbalinė puolamoji, verbalinė kenkiamoji (ji siekia net dešimt balų), tiesioginė agresija ir netiesioginė agresija. Pagirtinas dalykas, kad vaikas nėra pakėlęs rankos prieš save nei prieš užsiėmimus, nei po užsiėmimų. Verbalinė žeminamoji agresija netgi pakilo per vieną padalą. Keturios agresijos rūšys netgi sumažėjo per kelias padalas, tai fizinė agresija, fizinė puolamoji, fizinė kenkiamoji, netiesioginė fizinė puolamoji. Rezultatai pateikiami 12 paveikslėlyje.



12 pav. Simo išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

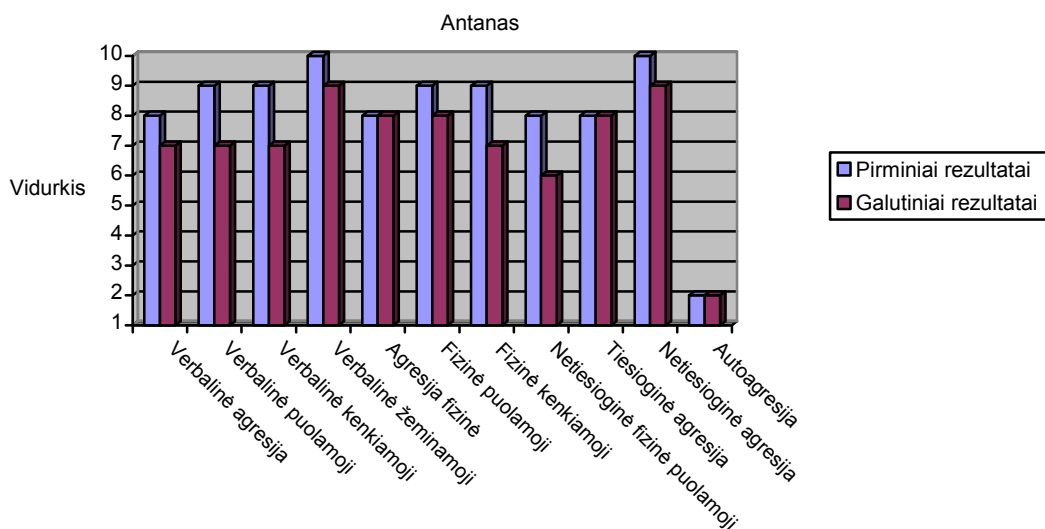
ANTANAS

Vaikinas užsispyręs, susidomi ne visa veikla, linkęs vadovauti, mėgsta kai kiti paklūsta jam. Kai suaugusieji nemato, tai muša vaikus, laužo daiktus, spardo sienas. Pirminis agresyvumo įvertinimo vidurkis siekė 8,18 b., o socialiniai įgūdžiai tik 1,87b. Užsiėmimo metu buvo sunku sudominti, kokia nors veikla, visuose žaidimuose buvo pasyvus, bet vis tiek atlikdavo užduotis. Aktyvus būdavo tuomet, kai vaikams užsiėmimo pabaigoje buvo rašomi plusai ir minusai, tuomet labai norėdavo gauti saldainį. Vieno užsiėmimo metu buvo piktybiškas, viską darė priešingai, nei jam buvo pasakyta. Taip išbalansavo visą grupinį darbą. Tai vienintelis vaikas, kuris žinojo vieną pykčio valdymo techniką. Žinojo, kad atbuline eiga reikia skaičiuoti nuo dešimt iki vieno ir tris kartus giliai įkvėpti. Paklaustas, iš kur žino, sakė, kad pas juos mokykloje yra pakabinta ant sienos šis sakinytis. Po visų šešiolika užsiėmimų suskaičiavus rezultatus agresijos vidurkis siekė 7,09 b, tai truputį pagerėjo elgesys per 1,09 padalas. Socialinių įgūdžių vidurkis siekia 3,06b. tai pagerėjo per 1,19 padalas. Rezultatai pavaizduoti 13 paveikslėlyje.



13 pav. Antano agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

Stebint išsamią rezultatų lentelę galima pastebėti, kad iš vienuolikos agresijos rūšių aštuonios pakito į teigiamą pusę, žinoma ne labai dideliu skirtumu. O trys agresijos rūšys liko tokios pat kaip ir buvo, tai autoagresija ir fizinė agresija ir tiesioginė agresija. Išsamūs rezultatai pavaizduoti 14 paveikslėlyje.

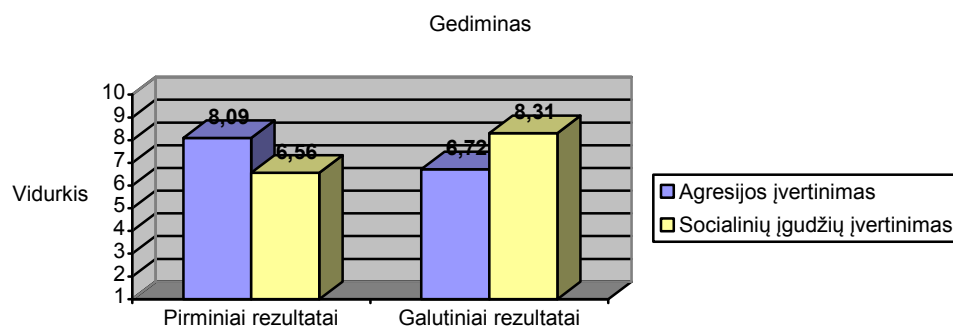


14 pav. Antano išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

GEDIMINAS

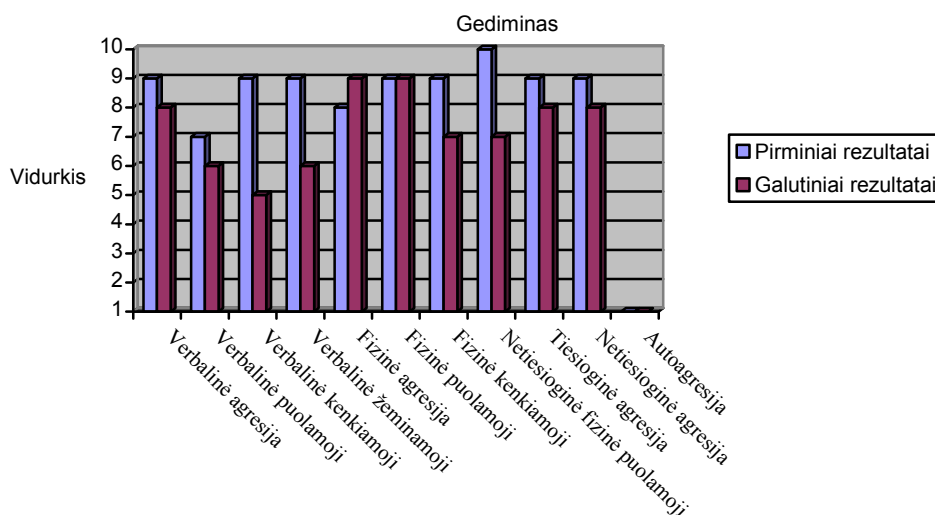
Gediminas vienas iš vyriausių vaikų, kuris dalyvavo šiuose užsiėmimuose. Vaikinas grupėje labai grubus, piktas, greitai įsižeidžia, pasirenka su kuo būti geru, o su kuo elgtis pikta ir grubiai. Pirminiais rezultatų duomenimis agresijos įvertinimo vidurkis siekė 8,09 balus, o socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkis siekė 6,56b. Tai vienintelis vaikas iš septynių vaikų, kuris buvo agresyvus ir turėjo pakankamai gerus socialinius įgūdžius. Visų užsiėmimų metu vaikas buvo labai paslaugus, norėjo būti mano dešinioji ranka. Padėdavo išdalinti užduotis, subardavo, sudrausmindavo vaikus kada manęs neklausydavo. Buvo gero elgesio pavyzdys visiems

vaikams. Jei reikdavo ką nors atnešti, tai jis pasisiūlydavo pats pirmas. Po visų užsiėmimų Gedimino agresyvaus elgesio vidurkis nežymiai sumažėjo 1,37b. O socialiniai įgūdžiai buvo pakankamai geri, tai jie dar pagerėjo per 1,78b. Rezultatai pateikti 15 paveikslėlyje.



15 pav. Gedimino agresijos ir socialinių įgūdžių bendras įvertinimo vidurkis.

Išnagrinėjus pateiktą išsamią agresyvaus elgesio lentelę, galima pastebėti, kad pokyčiai įvyko visose agresyvumo rūšyse, tik dvejose liko tokie pat. Verbalinė kenkiamoji ir verbalinė žeminamoji, netiesioginė fizinė puolamoji sumažėjo ženkliai, viena pagerėjo per keturias padalas, o antroji ir trečioji per tris padalas. Kitos agresyvumo rūšys sumažėjo nežymiai, o viena fizinė agresija netgi padidėjo per vieną padalą. O fizinė puolamoji ir autoagresija nepakito. Pirminiai ir galutiniai rezultatai pavaizduoti 16 paveikslėlyje.



16 pav. Gedimino išsamus (pirminis ir galutinis) agresijos įvertinimo vidurkis.

Suvedus visus rezultatus į bendrą lentelę, galima pastebėti įvykusius pokyčius. Pokyčiai nėra labai ryškūs, nes vykdant agresyvumo mažinimo programą, buvo per mažai laiko, norint pasiekti žymius rezultatus. Programa turi būti vykdoma ilgiau nei metus. Bet galima pasidžiaugti tuo, kad pokytis vis dėl to yra nors ir nelabai žymus. Tiesą sakant vieno berniuko rezultatai labai džiugina. Prieš programą agresyvumo įvertinimo vidurkis siekė dešimt balų, o po programos siekė 6,72b., tai agresyvumas sumažėjo per 3,28b. daleles. Tai labiausiai džiuginantis rezultatas. Kornelijai sekėsi taip pat neblogai, jos pokytis 2,37b. Keturių vaikų siekė tik virš vieno balo, vieno vaiko pasiekimas buvo 0,64b. Vieno socialinių įgūdžių vidurkio skirtumas buvo beveik pats mažiausias iš visų vaikų, siekė vos 0,69. Socialiniai įgūdžiai labiausiai pagerėjo vieno berniuko, vidurkio skirtumas peržengė du balus, tai 2,82. Nors ir per trumpą laiką vykdoma programa davė teigiamų rezultatų. Išsamūs rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Agresijos ir socialinių įgūdžių pokyčiai

Įvertinimai Vaikai	Pirminis agresyvumo įvertinimo vidurkis	Galutinis agresyvumo įvertinimo vidurkis	Skirtumas tarp pirminio ir galutinio agresijos įvertinimo skirtumo vidurkio	Pirminis socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkis	Galutinis socialinių įgūdžių įvertinimo vidurkis	Skirtumas tarp pirminio ir galutinio socialinių įgūdžių įvertinimo skirtumo vidurkio
Mantas	10	6,72	3,28	4,06	4,75	0,69
Kornelija	10	7,63	2,37	4,68	6,18	1,5
Vaidas	8,63	7,54	1,09	5,18	8	2,82
Mindaugas	8,45	7,81	0,64	1,68	2,87	1,19
Simas	8,27	7,9	0,37	2,06	2,68	0,62
Antanas	8,18	7,09	1,09	1,87	3,06	1,19
Gediminas	8,09	6,72	1,37	6,56	8,34	1,78

Agresyvumo įvertinimo skirtumo vidurkiai:

- 0 iki 1 – mažas (žalia spalva).
- 1-2 – vidutinis (geltona spalva).
- 2 –3 didelis (mėlyna spalva).
- 3 ir daugiau ypač didelis. (raudona spalva).

AGRESYVUMO MAŽINIMO PROGRAMOS APTARIMAS SU TYRIMO DALYVIAIS

Agresyvumo mažinimo programos kūrimo dalyvavo ir patys vaikai, viskas prasidėjo nuo pirmo užsiėmimo. Vaikai išsakė savo norus, ką jie norėtų veikti per užsiėmimus. Buvo sudėtinga, daug nuomonių, daug norų, bet po ilgų diskusijų ir pasitarimų, literatūros analizių, buvo sukurta agresyvumo mažinimo programa. Norint išsiaiškinti programos poveikį vaikų elgesiui, po tyrimo turi sekti aptarimas. Šio aptarimo tikslas buvo išsiaiškinti, ar agresyvų elgesį mažinanti programa davė norimų, siekiamų rezultatų. Aptarimas vyko paskutinio šešiolikto užsiėmimo metu. Kadangi programa buvo kuriama kartu su vaikais, todėl ir aptarime dalyvavo vaikai ir užsiėmimų vadovas. Aplinka buvo sukurta rami ir jauki vaikams. Pokalbyje dalyvavo tik vaikai ir užsiėmimų vadovas. Buvo vaišinamasi arbata su saldainiais ir sausainiais. Paskutinio užsiėmimo metu vaikai taip pat laukė, praktinių užduočių. Klausė: kada eisime žaisti ar dar ką nors veikti? Vaikam buvo pranešta, kad tai paskutinis mūsų susitikimas. Visi labai nuliūdo ir klausė, ar galėsime taip pas jus ateiti. Vaikų buvo klausiama, kas patiko, kas nepatiko, ką norėtumėte veikti vėliau? Vaikų atsakymai: Patiko, nes buvo ką veikti. Norėčiau dar tokių žaidimų, kodėl negalime ateiti pas jus? Nepatiko, būčiau geriau buvęs grupėje. Kodėl? - nes ten gali nieko neveikti. Patiko, noriu kiekvieną dieną ateiti. Nepatiko. Galėjome daugiau kartų eiti į sporto salę ar į lauką ir ten dūkti, muštis. Kada važiuosim prie jūros? Patiko. Noriu ateiti pasižnekti su jumis. Kada galėsime eiti pažaisiti su žaislais? Man čia patiko, nes gražus kabinetas ir turite daug žaislų. Vaikų atsakymai nebuvo išsamūs, atsakinėjo vienu ar keliais žodžiais. Vaikai negalėjo išsakyti išsamios nuomonės, kas jiems patiko ar nepatiko. Reikia nepamiršti, kad vaikai yra protiškai atsilikę, jų branda neišsivysčiusi pagal amžių, todėl ir jų atsakymai liko paviršutiniški. Bet yra kiti požymiai, kurie rodo, kad vaikams patiko. Vaikai nori ateiti, laimingi, šypsosi, nei vienas vaikas neapsidžiaugė, kaip pasakiau, kad daugiau užsiėmimų nebebus pas mane. Vaikai aptarimo metu nebuvo susikaustę, jautėsi laisvai ir kalbėjo nuoširdžiai.

Skleidžiant gerą patirtį buvo suorganizuotas susirinkimas metodiniame būrelyje. Jo tikslas buvo informuoti vadovybę, auklėtojas apie pasiektus rezultatus, buvo parodyta, kad su vaikais kartu galima pasiekti nuostabių rezultatų. Žinoma, ši programa turi nenutrūkti ir būti vykdoma ištisus metus. Tų auklėtojų, kurių vaikai dalyvavo praktiniuose užsiėmimuose rezultatai nestebino, nes jos matė savo vaikų elgesį grupėje. O kurių vaikai nedalyvavo šioje programoje, tai negalėjo patikėti, kad įmanoma pasiekti tokių rezultatų. Viena auklėtoja pasidžiaugė pasiektais rezultatais, nes jos vaikų elgesys žymiai pakito ir norėtų, kad ši programa nenutrūktų ir būtų vykdoma toliau.

IŠVADOS

1. Literatūros analizė atskleidė, kad vaikų agresyvus elgesys yra aktualus pedagoginis-psichologinis reiškinys šiuolaikinėje visuomenėje. Nemažai autorių analizavo agresyvaus elgesio priežastis ir jo keitimo būdus, kurie pateikiami gana skirtingai. Kai kurie agresiją sieja su konstituciniais, fiziologiniais arba genetiniais veiksniais. Kiti mano, kad agresija yra išmokstamas fenomenas, kurį (tiesiogiai ar netiesiogiai) pastiprina tėvai, bendraamžiai, žiniasklaida, bei kita vaiką supanti aplinka. Šie autoriai pabrėžia socialinio išmokimo svarbą agresyvaus vaiko elgesio raidai ir teigia, kad agresijos galima išmokti jau ankstyvame amžiuje, o vėliau ji išplečiama ir perkeliama į kitas situacijas. Dar kiti autoriai teigia, kad agresyvių vaikų elgesys siejamas su tolimesnėmis elgesio problemomis, tokiomis kaip bendraamžių atstūmimas, asocialus elgesys ir t.t. Taip pat teorinė analizė atskleidė ir tam tikras socialines sąlygas, tokias kaip nepilna (vienišo tėvo arba vienišos mamos) šeima, mažos pajamos, kurios gali būti agresyvaus elgesio priežastis.

Daugelio autorių nuomonė sutapo, norint pažaboti agresyvų elgesį reikia didžiulį dėmesį skirti socialinių įgūdžių ugdymui. Tik vieni teigė, kad reiktų didesnę dėmesį skirti empatijai, kiti komunikacijai, savireguliacijai. Įvairių mokslininkų manymu, agresyvų elgesį gali sumažinti psichologinės konsultacijos (vaikų ir tėvų terapija), žaidimų terapija ir pan.

2. Pasirinkta ekspertų grupė (tai socialiniai pedagogai ir grupių auklėtojos), kuriai pateiktos anketos, suskirstytos į blokus (verbalinė agresija, fizinė agresija ir socialiniai įgūdžiai), identifikavo svarbiausias vaikų, ugdomų globos namuose charakteristikas. Analizuojant duomenis, atskleista, kad 28 vaikams nustatytas mažas agresyvumas, 5 vidutinis agresyvumas, 3 didelis agresyvumas, 7 ypač didelė agresija. Remiantis ekspertų atsakymais klausimais, iš keturiasdešimt trijų 5-13 metų ugdytinių, buvo atrinkti septyni vaikai, kurių agresyvumo vertinimų vidurkis perkopė 8 balų ribą dešimties balų sistemoje.

3. Su šiais agresyvumu pasižyminčiais vaikais, bei remiantis teorine analize buvo sukurta agresiją mažinanti programa. Programą ir ją sudarančiomis temomis buvo siekiama ugdyti vaikų bendravimo įgūdžius su draugais ir įstaigos darbuotojais, skatinamos teigiamos emocijos praktinių užsiėmimų metu. Taip pat suteikiamos žinios apie agresiją, pyktį ir jų valdymą. Be to, skatinama empatija, atkreipiamas dėmesys į kitų jausmus (reikia matyti ne tik save, bet ir kitus). Kita programos dalis – savikontrolės, pykčio ar agresijos momentais, mokymas. To buvo siekiama taikant praktinius užsiėmimus. Viso parengta šešiolika užsiėmimų.

4. Taikant ekspertų apklausą, siekta įvertinti įgyvendintą programą (nustatyti vaikų agresyvaus elgesio pokyčius), po užsiėmimų tai pačiai ekspertų grupei buvo pateikta ta pati anketa, kaip ir

prieš užsiėmimus. Nors programa truko gana trumpą laiką - du mėnesius, tačiau buvo pasiekti tam tikri rezultatai:

Manto elgesys pakito į gerąją pusę. Jo elgesys pagerėjo - 3,28 vidurkių skirtumas. Tai pats didžiausias pasiektas rezultatas. *Kornelijos* pasiektas rezultatas taip pat išskirtinis. Jos agresyvaus elgesio vidurkių skirtumas - 2,37, tai didelis pasiekimas. Mantas ir Kornelija iš vienos grupės. Tai Mantas labai mėgsta paauklėti Korneliją ir pasakyti, kad ji negerai elgėsi. *Vaido* vidurkių skirtumas ne toks žymus, kaip *Manto* ir *Kornelijos*. *Vaido* vidurkių skirtumas siekia 1,09. *Mindaugas* tai vienas iš dviejų vaikų, kurio agresyvumo pokyčiai menki, jo vidurkių skirtumas siekia 0,64. *Simo* rezultatai rodo, kad ši agresyvumo mažinimo programa davė mažiausiai teigiamų rezultatų, jo vidurkių skirtumas siekia tik 0,37. *Antano* vidurkių skirtumas sumažėjo, bet ne taip ženkliai kaip norėtusi, siekia 1,09. Nors ir ne ilgai buvo vykdoma ši programa, bet *Gediminui* teigiamų rezultatų davė. Jo agresijos vidurkių skirtumas siekia 1,37 balus.

REKOMENDACIJOS SOCIALINIAMS PEDAGOGAMS

Šią programą taikant ilgiau nei metus, galima būtų pasiekti didesnių vaikų agresyvaus elgesio pokyčių. Parengtą programą siūlyčiau rengti, socialiniams pedagogams, ne tik vaikų globos namuose, bet ir mokykloje. Ją būtų galima vykdyti su penkių – trylikos amžiaus vaikais. Kol dar neprasidėjęs paauglystės periodas, nes šiuo periodu iškyla kitokio pobūdžio problemos.

1. Turi būti taikomi praktiniai užsiėmimai, kuriuose ugdomi socialiniai įgūdžiai: empatija, komunikacija, savireguliacija. Ši programa padeda geriau pažinti save ir kitus, sužinoma kas yra agresija, pyktis, kaip galima kontroliuoti save agresijos akimirkomis, šios programos pagalba vaikai sužino kaip gali jaustis kitas žmogus, kada jis jaučiasi gerai, o kada blogai, skatinti išklaudyti kitus, atsižvelgti į kitų interesus, padeda vaikam lengviau bendrauti, moko kaip užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius su kitais vaikais.

2. Viskas turi būti paremta teigiamomis emocijomis: vaikai turi teisę išsakyti savo nuomonę, kaip jie jaučiasi, praktinių užsiėmimų metu turi jaustis laisva. Reikia išklaudyti vaiką, ypač, kai vaikas yra nusiteikęs pasikalbėti ir išsipasakoti. Pokalbis turi likti tik tarp vaiko ir mokytojo, kad neprarasti vaiko pasitikėjimo.

3. Į šią programą būtų galima įtraukti tėvus, mokytojus ir auklėtojus. Tokiu būdu būtų patraukta daug daugiau asmenų, kurie komunikuoja su agresyviu vaiku. Tuomet būtų pasiektas dar geresnis rezultatas, nes būtų paliestas visas asmenų ratas, kurie bendrauja su agresyviu vaiku.

4. Šią programą būtų galima įtraukti į ugdymo programą, nes šios problemos yra nesibaigiančios, kurias reikia šalinti kuo greičiau. Tokiu būdu ši programa būtų vykdoma ištisus metus. Norint pasiekti dar geresnių rezultatų, reiktų įtraukti psichologinį konsultavimą tiek vaikų, tiek tėvų, tiek mokytojų ir auklėtojų.

LITERATŪRA

1. Bražienė, N., Mockienė, D. (2008). Agresyvių vaikų socializacijos teoriniai pagrindai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2(18) p. 55-64.
2. Bražienė, N., Mockienė, D., Bružienė, V. (2008). Agresija kaip specifinė vaiko elgesio forma: teorinis aspektas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 1(17) p. 64-69.
3. Bitinas B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
4. Campbell, R. (2000). Vaikai pavojuje. Kaip padėti vaikui nugalėti pyktį. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
5. Charles C.M. (1999). Pedagoginio tyrimo įvadas. Vilnius: Alma litera
6. Chomentauskaitė, R. (2001). Pažinkime agresija. *Psichologija TAU*. nr.5 p. 22-24.
7. Furst, M. (1998). Psichologija. Vilnius:Lumen.
8. Gailienė, D. Bulotaitė, L. Sturlienė, N. (1996). Aš myliu kiekvieną vaiką. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
9. Grigaitė, B., Norgailienė, I. (2008) Vaikų psichologinio konsultavimo įtaka agresyvaus elgesio kaitai. *Pedagogika*. nr.89 p. 123-129.
10. Gumuliauskienė (1999). Vaikų ir paauglių agresyvumo klausimu. nr. 3 p. 131- 139.
11. Herm, S. (2004). „Sunkūs“ vaikai. Vilnius: Alma litera.
12. Hurrelmann, K., Unverzagt, G. (2001). Kaip išugdyti stiprius vaikus. Vilnius:Alma litera.
13. Jovaiša, L. (2007). Enciklopedijos edukologijos žodynas. Vilnius.Gimtas žodis.
14. Juodraitis, A. (1998). Deviantinio elgesio vaikai: pedagoginės – psichologinės problemos. *Specialusis ugdymas* 2, p.21 – 28.
15. Kaffemanas, R. (2000). Rizikos grupės vaikų elgesio ypatumai ir priežastys. *Tarptautinio projekto – seminaro „Rizikos grupės vaikai šiandien“* p. 7-14. Šiauliai.
16. Kaffemanienė (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimu metodologiniai aspektai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
17. Kairienė, B. (2000). Agresyvumo raiška ir ištakos:prevenčinės pedagogikos kontekstas. *Pedagogika*. nr. 44 p. 151-160.
18. Kamerienė, S., Mazūrienė, R., Petronio, A. Sadauskienė, A (2001) Socialinių įgūdžių vadovas. Vilnius:Kunskio firma.
19. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex
20. Legkauskas, V. (2008). Socialinė psichologija. Vilnius:Vaga.
21. Leliūgienė, I. (2002). Socialinė pedagogika. Kaunas. Technologija.
22. Luobikienė I. (2000). Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

23. Merkys G. (1995). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas
24. Mielke, U. (1997). Geriau supraskime sunkius vaikus. Versta iš vokiečių kalbos. Vilnius: Lektūra.
25. Miškinis, K. (2000). Pokalbiai su tėvais. Kaunas: LKKA
26. Myers, D.G. (2000). Psichologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
27. Monkevičienė, O. (2002) Emocinės ir socialinės paramos vaikui būdai. *Sveikata. nr. 7 p. 27-35*
28. Nasvytienė, D. (2005). Vaiko elgesio emocinės problemos. Vilnius: Leidykla.
29. Navaitis, G. (1997). Psichologinė parama vaikui. Šiauliai: Tyto alba.
30. Pakalkaitė, L. (2002). Agresijos pamokos: mokykla – antrieji namai? *Psichologija TAU nr. 1 p. 49*
31. Prakapas, R. (2001). Paauglių tarpusavio agresija mokykloje. *Pedagogika nr. 59 p. 113-115.*
32. Psichologijos žodynas (1993). Vilnius: Alma litera.
33. Rupšienė, L., Plačianienė, D. (2002). Vaikų agresyvumas: šiuolaikinės pradžios mokyklos problema ir jo sprendimo gairės. *Pedagogika nr. 59 p. 37-43.*
34. Rumpf, J. (2004). Rėkia, pešasi, viską gadina: kaip elgtis su agresyviais vaikais. Kaunas: Šviesa.
35. Rogge J.U. (2004) Vaikams reikia ribų. Kaunas: Alma litera.
36. Tidikis R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
37. Vaitkevičiūtė (2002). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vaga.
38. Valickas (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
39. Žarienė, A., Ruzgienė, A. (2001). Berniukų ir mergaičių agresyvumo žaidimų aikštelėse. *Pedagogika nr. 53, p. 138-140.*
40. Žukauskienė, R. (1997) Agresyvumas mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija. 17, p. 76-93.*
41. Žukauskienė, R. (1999) Agresija ir bendradarbiavimas: kaip padėti vaikams išmolti konstruktyviai elgtis. *Vaikų psichologinis konsultavimas. p. 111-120.*
42. Žukauskienė, R. (1999) . Fizinė, verbalinė, netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. *Psichologija. p. 98-107.*
43. Žukauskienė, R. (2001). Kodėl vaikai neklauso? Vilnius: Kusio firma.
44. Žukauskienė (2002). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.

45. Žukauskienė, R. Ignatavičienė, S. (1999). Rizikos grupės vaikai. *Metodinės rekomendacijos pedagogams. Vilnius*. LR švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
46. Берковис, Л. (2002) Агрессия. Москва: Олма – пресс.
47. Берон, Р. (1997) Агрессия СПб.
48. Фопель, К. (1998). Как научить детей сотрудничать? (часть 3). Москва. Генезис.
49. Фопель, К (1999) Как научить детей сотрудничать часть 4 Москва Генезис
50. Костина, Л. М. (2001). Игровая терапия с тревожными детьми, часть 1. Санкт – Петербург: Речь.
51. Костина, Л. М. (2003) Игровая терапия с тревожными детьми, часть 2. Санкт – Петербург: Речь
52. Лоренц, К. (2001) Агрессия. Санкт – Петербург: Амфора.
53. Можгинский, Ю. Б. (2008) Агрессивность. Москва: Когито – Центр
54. Паренс, Г. (1997) Агрессия наших детей. Москва: Издательский дом " Форум"
55. Петрусь, Н. (2007) Агрессивный ребенок. Санкт – Петербург: Сова

Audronė Mitrijevaitė

**EDUCATIONAL ACTIVITIES BASED ON A POSITIVE EMOTIONAL
BACKGROUND, DETERMINING CHANGES IN AGGRESSIVE BEHAVIOR**

The Master's Degree Thesis

SUMMARY

Objective. To develop educational action plan, based on positive emotions (aggression reduction program), and after having implemented it to pursue changes of aggressive behaviour.

Theoretical analysis carried out in the paper examines the reasons for aggressive behaviour, its types and shapes as well as how to change the aggressive behaviour, what are the methods.

No coincidence the expert group was selected (social pedagogues and group tutors) for which questionnaires were divided into blocks (verbal aggression, physical aggression and social skills) and identified the primary characteristics of children from foster homes. After having summarized the results, seven most aggressive children were selected. These children exhibiting aggression, and the basis of theoretical analysis were used to develop and to realize aggression reduction program. In total sixteen sessions were developed. Themes included: social skills, empathy, communication, self-control. To determine efficiency of the program, experts were questioned asking them to assess the program (find out changes in the children's aggressive behaviour), after the sessions the same group of experts was given the same form as before the sessions.

The study included 43 learners and 8 experts.

Key findings include:

1. Although the program lasted a relatively short time - two months, but the desired positive results were achieved.
2. It is likely that running such a program for more than a year, more children's aggressive behaviour changes could be achieved. For this purpose recommendations were prepared.